

הלאת מחשבת

דיון לעומק בנושאים עיוניים ~ רעיונות והערות ~ בפרשת השבוע

"נשא-שבועות" (ובו י' עניינים בביאור הפרשה והתג- ופרק "נחשבה")

שני סיפורים מיוחדים ומפעימים לתג השבועות.

(א) סטירה שכזאת... (ב) כדור חוזר הוא בעולם.

מאת הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

שכינה והחיל ועזרת הנשים מעלה יתירה בבית
עלמים" עכ"ל.

הרי לנו דדין מחנה לוי התחדש בעת שציוה הקב"ה
למשה רבינו על הלוויים שיחנו סביב המשכן. וכל זה
נאמר למשה רבינו רק לאחר שמנה את ישראל וצוה
על הקמת שבטים וחניית דגלים וכל זה היה בחודש
השני באחד לחודש כפי שנאמר בריש פר' במדבר. הרי
לנו שכל זה נתחדש רק בר"ח אייר ולא קודם לכן.

ונראה דברא"מ ז"ל עמד בזה וז"ל "צו את בני ישראל
פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן שהרי בו ביום
הוקבעו שלוש המחנות, ומהקלעים ולפנים מחנה
שכינה ומהקלעים לחוץ עד מחנות הלוויים סביב למשכן
מחנה לווייה ומשם לחוץ מחנה ישראל, ואע"פ שלא
נחלקו הדגלים וחנייתם וחניית הלוויים סביב למשכן עד
ר"ח אייר שבו נמנו השבטים, אין סברא לומר שאהל
מועד בר"ח ניסן היה בערבוביא עד ר"ח אייר שבו נמנו
השבטים ונחלקו הדגלים, אלא שבו ביום שהוקם
המשכן מיד הוקבעו ג' מחנות, מחנה שכינה תוך
הקלעים, ומחנה לוייה סביב המשכן, ומחנה ישראל
סביב הלוויים, אלא שהיו כל השבטים בערבוביא,
ובר"ח אייר נבדל כל שבט ושבט לעצמו ולמקומו.
ומר"ח ניסן מיד שהוקבעו שלוש המחנות הוזקקו
להשתלח הטמאים, ומתוך כך הוזקקו להישאל בי"ד
בניסן הואיל וצריכין שילוח היאך יעשו פסחיהן" עכ"ל.

נראה בביאור דבריו, דדין ג' מחנות הוא מדין קדושת
המקדש, דכיון דנקבע במקדש דין קודשי קדשים
וקדשים קלים ודין מחיצה לגבי פסול מחיצה, חייבים
היו תיכף ומיד מצד קדושת המקדש לתחם את
הגבולות, לקבוע דין תוך הקלעים וחוץ לקלעים וזה ע"כ
אי אפשר בלי שיקבעו תחומי המחנות, לפיכך אי אפשר
היה לדחות את כל זאת עד לר"ח אייר, שהרי מדיני
קדושת המשכן צריכים שיהיו מחיצות תיכף ומיד כבר
ביום הראשון של הקמת המשכן.

(ברם צ"ע דבשבעת ימי המלואים שהיה עוד קודם
להקמת המשכן ועדיין לא היה קדושת ג' מחנות היאך

(א) קדושת מחנה לוייה מאימתי חלה?

איתא בפרשה (במדבר פר' ה' פס' ב') **"צו את בני ישראל
וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש"**.

ובפרש"י: פרשה זו נאמרה ביום שהוקם המשכן
ושמונה פרשיות נאמרו בו ביום, כדאיתא במסכת גיטין
בפרק הנוקין (דף ס' ע"א). וישלחו מן המחנה שלוש
חנות היו בשעת חנייתן- תוך הקלעים היא מחנה
שכינה, חניית הלוויים סביב כמו שמפורש בפרשת
במדבר סיני לעיל פר' א' פס' נ') היא מחנה לוייה, ומשם
ועד סוף מחנה דגלים לכל ארבע הרוחות היא מחנה
ישראל. הצרוע נשתלח חוץ לכולן, הזב מותר במחנה
ישראל ומשולח מן השתיים, וטמא נפש מותר אף בשל
לווייה ואינו משולח אלא משל שכינה, וכל זה דרשו
רבתינו מן המקראות במסכת פסחים".

ובמס' גיטין (דף ס' ע"א) פרש"י, שביום שהוקם המשכן
הוקבעו שלוש מחנות, מחנה שכינה ומחנה לווייה ומחנה
ישראל והוזקקו להשתלח, ומתוך כך הוזקקו טמאים
להישאל הואיל וצריכים שילוח ולא יוכלו להיכנס
למשכן היאך יעשו פסחיהם יעו"ש. נראה מינה דכבר
בר"ח ניסן היו ג' מחנות ודין מחנה לוייה קיים מאותו
יום.

וצ"ע, דלכאורה כל זה נסתר מפסוק מפורש בפר' דלעיל
(פר' א' פס' נ') "ואתה הפקד את הלוויים על משכן
העדות ועל כליו ועל כל אשר לו הם ישאו את המשכן
ואת כל כליו והם ישרתוהו וסביב למשכן יחנו" ומינה
למד הרמב"ם (פ"ז מהלכ' בית הבחירה הל' י"א) דין
חניית הלוויים וג' המחנות התלויים זה בזה.

דזה לשונו שם "שלוש מחנות היו במדבר, מחנה ישראל
והוא ארבע מחנות, ומחנה לווייה שנאמר בה וסביב
למשכן יחנו, ומחנה שכינה והוא מפתח חצר אהל מועד
ולפנים וכנגדן לדורות מפתח ירושלים עד הר הבית
כמחנה ישראל. ומפתח הר הבית עד פתח העזרה שהוא
שער ניקנור כמחנה לווייה, ומפתח העזרה ולפנים מחנה

ישראל לצבאותם ולדגליהם לכל הדינים ואז יחול דין של מחנה לוייה על כל דיני תורת מחנה לוייה, ומשום כן כפל הפסוק כאן בפסוקים את הדין שהלויים יחנו סביב למשכן, שהרי שני דינים יש בזה, דין שמירת המקדש ודין מחנה לוייה עכ"ל יעו"ש היטב.

המבואר בדברי מרן הגרי"ז זי"ע, דבעת שהוקם מחנה ישראל על צבאותיו ודגליו נתחדש גם שיהיה למחנה הלווייה דין מחנה לכל דינו וגדריו, דהא בהא תליא, דאי אפשר שיהיה מחנה לוייה בלי שיהיה מסביבו מחנה ישראל ומחנה הלווייה יש לו בו בעת דין שני דין של שמירה על המקדש וגם זה תלוי בזה.

והנה בזה נראה דכל דיני מחנה לוייה לפי זה היו רק בראש חודש אייר, ולפי"ז לכאורה גם לא היה שילוח ג' מחנות מתקיים לפני שהיה מחנה ישראל על כל גדריו, כיון שכל דין מחנה לוייה תלוי בו.

ברם לפי"ז יקשה מאד, שהרי מוכח בגמ' בגיטין (דף ס"ע"א) דפרשת שילוח טמאים נתחדש כבר בראש חודש ניסן הרי לנו דקדושת ג' מחנות כבר היה בראש חודש ניסן למרות שלא היו עדיין חלוקת הדגלים והצבאות ולכאורה הדברים צע"ג.

והנה בגמרא במנחות (דף צ"ה ע"א) איכא איבעיא גבי לחם הפנים אם הוא נפסל במסעות ביוצא, והביאה בזה הגמ' פלוגתא דר' יוחנן ור' יהושע בן לוי, חד אמר נפסל וחד אמר אינו נפסל. מאן דאמר נפסל דכתיב "כאשר יחנו כן יסעו" מה בחנייתו נפסל ביוצא אף בנסיעתו נפסל ביוצא. מאן דאמר אינו נפסל, דכתיב "ולחם התמיד עליו יהיה". והקשו על מאן דמכשיר, והא כתיב "כאשר יחנו כן יסעו" ותירצו דהוא מקיש לאידך גיסא, מה בחנייתו כי לא יצא ממקומו לא מפסיל, אף בנסיעתו כי לא יצא ממקומו לא מפסיל. והקשו התם על מאן דפסל, והא כתיב "ולחם הפנים עליו יהיה"? ומכח הקושיא העמידה הגמ', כי אתא רב דימי אמר במסודר כולי עלמא לא פליגי דכשר, כי פליגי במסולק, מאן דפסל דכתיב "כאשר יחנו כן יסעו" מה בחנייתו נפסל ביוצא, אף בנסיעתו נפסל ביוצא, למאן דאמר אינו נפסל דכתיב "ונסע אהל מועד" אע"פ שנסע אהל מועד הוא.

ובפרש"י נראה דבשעת המסעות עדיין שם מחנות קיים וכדילפינן "ונסע אהל מועד" אע"פ שנסע אוהל מועד הוא, ולפיכך לחם הפנים שהיה בתוך מחנה הלוויים לא נפסל ביוצא כשנושאין אותו עמהן עם המשכן והדגלים סובבים אותם. ונראה בפרש"י דבא לבאר מאי טעמא קדושת מחנה הלוויים קיימת בשעת המסעות והלא נעקרו ממקומם ונסעו? על זה פירש משום שסביב המחנות יחנו למשכן.

וביאר ב"רנת יצחק" דמינה חזינן דלקדושת מחנה לוייה לא סגי בזה שהלויים חונים סביב למשכן, דבעינן לתנאי נוסף שיהיו דגלי מחנה ישראל סביב להם. ויסוד העניין הוא דיש סדר מחנות ובזה תלוייה קדושת המחנות,

נקבע דין תוך הקלעים ודין אהל מועד, שחוצה לו יש חלות פסלות, שהרי עדיין לא היו עדיין דין ג' מחנות, והיכן הוא חוצה לו? ולהדיא הוזהרו (בסוף פרשת צו) "ומפתח אהל מועד לא תצאו שבעת ימים עד יום מלאות ימי מלואיכם וגו' ופתח אהל מועד תשבו יומם ולילה שבעת ימים ושמרתם את משמרת ה' ולא תמותו כי כן צויתי".

הרי לנו שדין קלעים פנים לו וחוצה לו לא תלוי כלל בקדושת המחנות.

ובדוחק יש לומר דכל דיני המלואים היו אזהרה לשעה ובאותו זמן נתקדשו הקלעים ללא כל שייכות עם קדושת ג' מחנות אלא נקבע דעצם מחיצות האהל מצד עצמם הם הגדר והגבול, אבל בעת הקמת המשכן שהיה בזה דין קדושה לדורות בכה"ג תליא כל קדושת המחנות זה בזה ואם אין דין ג' מחנות אין כלום ולפיכך תיכף להקמת המשכן נצטוו בהקמת ג' מחנות ודין שילוח טמאים שנגזר מזה.

ברם מחידושי מרן הגרי"ז זי"ע על התורה חזינן סתירה לכל המהלך הזה, דהנה דקדק מרן הגרי"ז באריכות הפסוקים דבתחילה כתיב ואתה הפקד את הלויים על משכן העדות ועל כל כליו וכו' וסביב למשכן יחנו, ואחרי כן כתיב "ובנסוע המשכן יורידו אותו הלויים ובחנות המשכן יקימו אותו הלויים והזר הקרב יומת". ואחרי כן "וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם" ועוד נאמר "והלויים יחנו סביב למשכן העדות וגו'" מה כאן אריכות וכפל הפסוקים?

וכתב בזה מרן הגרי"ז דשני דינים נפרדים נלמדים כאן. דשני דינים היו בחניית הלוויים סביב המשכן. דין אחד הוא דין שמירת המקדש והיא מצווה הנוהגת לדורות והכי איתא ברמב"ם (פ"ג מכלי המקדש הלכה ב' עבודה שלהן שיהיו שומרין את המקדש יעו"ש).

דין נוסף התחדש לנו בפסוקים הללו דין ג' מחנות שהיו במדבר, מחנה שכינה מחנה לוייה ומחנה ישראל. וכפי שישאל היו קבועים על דגליהם וזה היה מחנה ישראל, כך מחנה הלוויים נקבע שיהיה מסביב למשכן וזו היא מחנה לוייה.

וזהו מהלך הכתובים שהחשיבו כאן שני הדברים, דמתחילה כתב הפסוק "ואתה הפקד את הלוויים על משכן העדות וגו'" דזהו מצוות עבודת הלוויים במקדש וקחשיב את כל העבודות שיש לוויים במשכן. "הם ישאו את המשכן ואת כל כליו והם ישרתוהו". ועל כתב "סביב למשכן יחנו", רצה לומר דגם זה הוא מכלל עבודתם, שיחנו מסביב למשכן וישמרו אותו ולפיכך מוסיף הפסוק לומר "ובנסוע המשכן יורידו אותו הלויים ובחנות המשכן יקימו אותו הלויים ומסיים בזה והזר הקרב יומת". שכל זה הוא מדיני עבודת הלוויים במשכן.

ואחרי כן בא הכתוב לפרש את דיני ג' המחנות "וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו לצבאותם והלוויים יחנו סביב למשכן העדות וגו'" דהיינו שיש דין של מחנה

סביב הארון היה דין מחנה לוויה ואחרי כן כתבה התורה והלוויים יחנו סביב למשכן העדות דהיינו שאוהליהם ונשיהם וטפם יחנו סביבות מחניהם לפני מחנה ישראל והיו במרחק מיל ממחנה ישראל (כדאיתא במדרש) ובתוך אלפיים אמה היו אהלי הלוויים ושם באמת לא הייתה קדושת מחנה לוויה. רק סביבות הארון היה דין מחנה לוויה.

והדברים צ"ע, דלכאורה הוי מחנה לוויה אתרי ריכשי, חד מחנה לוויה וחד מחנה ישראל. והרי מחנה ישראל עצמו לפי שנתבאר לעיל היה מכוח חלוקה לשבטים ולדגלים וכל כוח קדושת מחנה לוויה היה מזה שסביבו מחנה ישראל אבל שהוא עצמו יהיה גם מחנה לוויה וגם מחנה ישראל זו לא מצינו וצ"ע לע"ע.

(מהרה"ג החו"ב בעל ויברך דוד שליט"א)

ב) בענין "הקדמת נעשה לנשמע" לחג השבועות.

איתא בשבת פ"ח ע"א: "אמר רבי אלעזר בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצתה בת קול ואמרה להן מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו דכתיב ברכו ה' מלאכיו גברי כח עשי דברו לשמע בקול דברו ברישא עשי והדר לשמע, אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע", ופירש"י: "עושי דברו לשמוע. מוכנין לעשות קודם שישמעו, ולא כדרך שאר עבדים ששומעים תחילה את הדבר, לידע אם יכולין לקבלן עליהם אם לאו".

והנה מאמר זה לכאור' תמוה מאוד, למה דבר זה הוא "רז שמלאכי השרת משתמשין בו", הא לכאורה אין זה רז כלל אלא מושכל ראשון הפשוט לכל בר דעת, שהרי הקב"ה טוב ומיטיב ולא יצוה עלינו דבר שאינו טוב לנו, וזהו ג"כ מעיקרי האמונה, ואם יש רבים שאינם מאמינים בזה בעוה"ר זהו רק מחמת פיתויי היצר, אך מה שייך לקרוא "רז" לדבר פשוט לכל בר דעת.

ועוד צ"ב הלשון "רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו", דלכאורה הוה ליה למימר "שיודעים אותו", כי המעלה במלאכים הוא הידיעה ולא מה שמוכנים לעשות, כי בשמים הכל גלוי ללא הסתר פנים, ומאחר שידוע למלאכים שהקב"ה יודע הכל וטוב ומטיב

ותלויים הם אלו באלו. ולפיכך קדושת מחנה הלוויים תלויה בזה שמחנה ישראל סובב למחנה הלוויים.

לפי"ז נראה, דמראש חודש ניסן עד ר"ח אייר שהיו השבטים בערבוביא, קדושת מחנה הלויה הייתה יכולה להתקיים גם בהיותה בערבוביא וגם מחנה ישראל שסבבו להם אף הם יכולים היו להיות בערבוביא, דהעיקר הוא שיש לנו צורת ג' מחנות ובהכי די לשילוח טמאים כדמוכח בגמ' בגיטין. ומה שנתחדש בראש חודש אייר שלמחנה לוויה לא סגי בזה לחוד שישראל יהיו חונים סביב להם אלא בעינן שיהיו ישראל נחלקים לדגלים.

לפי"ז נפרש את מה שהעלה בחידושי מרן הר"י (הובאו דבריו לעיל) דתרי דינים נתחדשו בפרשה: א) סביב למשכן יחנו, היינו שמירת הלוויים במשכן. ב) אח"כ כותבת התורה "והלוויים יחנו סביב למשכן" וחנו בני ישראל איש על מחנהו ואיש על דגלו". כאן בא הפסוק לחדש דין מחנות.

ולכאורה דבריו תמוהים, שהרי הפסוק עצמו מדבר רק על דין מחנה לוויה ומה השייכות של מחנה ישראל לגבי זה? ועל כרחך צריכים לומר דמה שהפסוק בא לומר שבני ישראל יחנו איש על מחנהו ואיש על דגלו, הוא משום דמדן תנאי מחנה לוויה לא סגי בזה שמחנה לוויה חונה רק סביב למשכן, אלא תלי גם בזה שמחנה ישראל יחנו לדגליהם סביב למחנה לוויה.

ועל פי זה נצטרך לומר, דמה שנתחדש בר"ח אייר שלתורת מחנה לוויה לא סגי בזה שבני ישראל יחנו מסביב להם, כפי שהיו עד עתה בערבוביא, אלא מעתה בעינן שיהיה למחנה ישראל תורת דגלים מסביב למחנה לוויה. אבל באמת לא נתחדש דין מחודש של מחנות כפי שביארנו בס"ד בדברי מרן הר"י הלוי, דזה אי אפשר להיאמר כלל, דהרי זה סותר סוגיא ערוכה בגיטין.

אלא ע"כ צ"ל דמה שנתחדש דין מחנות רק לענין סדר הדגלים, אבל גם קודם לכן היה תורת שילוח מחנות, רק דמתחילה היה תורת שילוח מחנות ע"י ערבוביא ועתה תורת השילוח יעשה רק על ידי דגלים אבל בלא זה בטל תורת מחנות, ודו"ק היטב.

ב) היאך הותרו הלוויים להיות עם נשותיהם בתוך מחנה לוויה.

בדין שילוח טמאים מחוץ למחנות, למדנו בגמ' בפסחים כי מצורעים משתלחים מחוץ לג' מחנות, וזבים וכן בעלי קריין משתלחים מחוץ למחנה לוויה וטמאי מתים משתלחים מחוץ למחנה שכינה.

ויש לתמוה מאד אי"כ נמצא שלא היו יכולים הלוויים לדור עם נשותיהם במחנה לוויה שהרי איסור בעלי קרי קיים במחנה לוויה וכי היו הלוויים פרושים לעולמים. וכבר עמד בקושיא הנוראה הזו התשב"ץ (ח"ג בסימן קל"ז) והאריך בזה מאד. וב"משך חכמה" (בפ"ר במדבר ד"ה סביב למשכן יחנו) תירץ שהלוויים שהיו שומרים את המקדש היו חונים סביבות משכן העדות ורק שם

לימוד התורה הוא ע"י דיבור, (וגם לימוד ע"י שמיעה הוא כדיבור, דגם בזה יש גדר שומע כעונה כמבואר בתוס' ברכות כ' ע"ב ד"ה כדאשכחן בסיני), והדיבור נמשל לעלים כמו שאמרו בסוכה כ"א ע"ב: "מנין שאפילו שיחת תלמידי חכמים צריכה לימוד שנאמר ועלהו לא יבול", הרי להדיא שהעלים כנגד הדיבור, ולכן הדיבור בתורה נמשל לעלים.

(ובע"ז י"ט ע"ב איתא: "שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה תלמוד", אך פשוט דאין הכוונה שהעלים נמשלו רק לשיחת חולין, אלא העלים נמשלו לכל דיבור ומדכתיב "ועליהו לא יבול" דרשינן ששום דיבור של ת"ח אינו הולך לבטלה, אפילו הדיבורים הנראים כשיחת חולין, וק"ל).

ובאבות דר' נתן פרק כ"ה איתא: "הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו חכמתו מתקיימת, וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת **שנאמר נעשה ונשמע**", והיינו ג"כ כמו שנתבאר שנעשה היינו קיום המצוות ונשמע היינו לימוד התורה, אמנם עוד זאת מבואר מדבריו דהמעלה המיוחדת בהקדמת נעשה לנשמע היא שבזה נרמז שהמעשים צריכים להיות מרובים מהחכמה שאם לא כן אין החכמה מתקיימת, וכ"כ הג"ר צדוק הכהן בספר דברי סופרים אות י"ב: "דזהו רזא דאשת חיל היא כנסת ישראל שעיקרם בהשתדלות המעשים בעולם העשיה דהיום לעשותם **שיהיה מעשיו מרובין מחכמתו דעל כן הקדימו נעשה לנשמע**".

ומה שצריך להיות מעשיו מרובים מחכמתו הוא משום שהמעשה הוא הבסיס והיסוד שעליו עומדת התורה, אך בלא שלימות המעשים אין לתורה קיום, כמ"ש באבות פ"ג משנה י"ז: "כל שחכמתו מרובה ממעשיו למה הוא דומה לאילן שענפיו מרובין ושרשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו כו' אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו למה הוא דומה לאילן שענפיו מועטין ושרשיו מרובין שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו", וכמו כן כתוב "נר מצוה ותורה אור", ואיתא בזוהר תרומה קס"ו ע"א: "כי נר מצוה כל מאן דאשתדל בהאי עלמא באינון פקודין דאורייתא אתסדר קמיה בכל פקודא ופקודא חד שרגא לאנהרא ליה בההוא עלמא, ותורה אור מאן דאתעסק באורייתא זכו לההוא נהורא עלאה דאדליקת שרגא מניה, דהא שרגא בלא נהורא לא כלום, נהורא בלא שרגא אוף הכי לא יכיל לאנהרא, אשתכח דכלא דא לדא אצטריך, אצטריך עובדא לאתקנא שרגא, ואצטריך למלעי באורייתא

ממילא אין להם כל אפשרות להרהר שמא יצטוו בדבר שאינם יכולים לעשות.

ועוד צ"ב דאם כל הענין הוא רק מה שמוכנים לעשות לפני שישמעו א"כ היכי דרשינן להא מילתא מהפסוק "גבורי כח עשי דברו לשמוע בקול דברו", הא שם לא כתוב שהמלאכים מוכנים לעשות לפני שישמעו אלא כתוב "עושי דברו", משמע שעושים לפני ששומעים.

ועוד צ"ב מה שדימו זאת לתפוח שפריו קודם לעליו, ובשלמא מה שהפרי כנגד נעשה י"ל דהוא משום שהמצוות הם כמו הפירות של האדם, משום שהם יוצאים ממנו כמו הפירות מהאילן, אך מה שהעלים הם כנגד נשמע צ"ב טובא, מה ענין עלים לשמיעה, והיכן מצינו כיו"ב.

והנה מה שאמרו ישראל "נשמע" בפשוטו היינו שנקבל את הדברים, וכמו שתרגם אונקלוס "נקביל", אכן הדבר צ"ב טובא, דלכא' כיון שאמרו נעשה הרי כבר קבלו על עצמם לעשות כל מה שישמעו, ומה הוסיפו ע"ז עוד במה שאמרו נשמע, ועוד שהרי ישראל קבלו שני כתרים כנגד נעשה ונשמע, משמע שיש כאן שני קבלות של שני דברים שונים, וצ"ב איזה קבלה נוספת יש במה שאמרו "נשמע".

אמנם הנה איתא במדבר רבה י"ד י': "מהו מלאה קטורת שכלם אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע **קבלו עליהם תלמוד תורה והמעשה**", ובז"ח פ' אחרי מות ע"ז ע"א: "נעשה ונשמע עשייה בעובדין טבין ושמיעה באורייתא", (הובא בבית הלוי פ' משפטים, וע"ש מש"כ לבאר עפ"ז את ענין הקדמת נעשה לנשמע), מבואר ד"נשמע" אין הכוונה רק שקבלו עליהם לעשות מה שישמעו, אלא שקבלו עליהם את עול עסק התורה יומם ולילה, וכ"כ הגר"א באדרת אליהו ר"פ האזינו: "כי נגד המצות המיוחדים לגוף אמרו נעשה ונגד התורה הלימודיות המיוחד להנשמה והשכל אמרו ונשמע".

ומה שנקרא לימוד התורה "נשמע" בפשוטו הוא משום שבלימוד התורה אנו כביכול שומעים את דבר ה', וכמ"ש "והאזנת למצותיו" וכן "לו הקשבת למצותי".

והשתא לפ"ז יתבאר היטב מה שאמרו "מה תפוח פריו קודם לעליו כך ישראל הקדימו נעשה לנשמע", ותמהנו לעיל מה ענין עלים לשמיעה, אך לפמשנ"ת שנשמע היינו תלמוד תורה נראה דזהו משום שעיקר

והנה לא נתבאר בדברי הגמרא מה הדין האידיא בארץ ישראל שיש רק יום אחד, האם עושים כת"ק או כאחרים, והמנהג הפשוט בא"י מדור דור הוא שקוראים בחדש השלישי כת"ק, וכ"כ בספר תקון ישכר (לר' יששכר בן סוסאן - מחכמי צפת בזמן הב"י): "ובארץ ישראל שאינם עושין חג השבועות כי אם יום ראשון, ויום שני שמקדשין בחו"ל הוא אצלם אסרו חג, אין להם זה הסדר של זה היום השני, ונוהגין ביום הראשון כמו בני ח"ל לא פחות ולא יותר, וכן בהפטרה, וזה מנהג פשוט בכל יושבי ארץ ישראל טוב"ב".

ונראה בטעם המנהג, דמדאמרין בגמרא "והאידיא דאיכא תרי יומי עבדין כתרוייהו ואיפכא", מוכח דקיי"ל כאחרים, דהא לת"ק היה ראוי יותר לקרוא ביום הראשון 'שבעה שבועות', שהרי זהו היום העיקרי וראוי לקרוא בו את הקריאה העיקרית, (כי האידיא יו"ט שני אינו משום ספיקא דיומא אלא משום הזהירו במנהג אבותיכם), ומדקרינן ביום זה 'בחדש השלישי' מוכח דקיי"ל כת"ק דזו היא הקריאה העיקרית של חג השבועות.

אמנם נראה שדעת הרמב"ם אינה כן, דברמב"ם פי"ג מתפילה ה"ט כתב: "**בעצרת קורין בשבעה שבועות**, ומנהג פשוט שקורים ביום טוב הראשון בחדש השלישי ומפטירין במרכבה, ובשני קורין בפרשת מועדות כל הבכור ומפטירין בחבקוק", ומדכתב בסתמא "בעצרת קורין בשבעה שבועות" מבואר שפסק כת"ק וכסתמא דמתניתין במגילה ל' ע"ב, וא"כ לשיטתו בא"י צריך לקרוא שבעה שבועות ולהפטיר בחבקוק.

אמנם בפסיקתא דרב כהנא (מהדורת מנדלבונים) פסקא י"ב (בחדש השלישי) איתא: "אמר הקב"ה לישראל, בני, **היו קורין את הפרשה הזאת בכל שנה** ואני מעלה עליכם כאילו שאתם עומדים לפני הר סיני ומקבלין את התורה. אימתי, בחדש השלישי לצאת בני ישראל מארץ מצרים", וכ"ה בילקוט פ' יתרו רמז רע"א, וידוע שהפסיקתא נערכה בארץ ישראל, ומבואר מזה כמנהגינו.

והעירו שכן מבואר גם ביוצר ליום שני של שבועות של ר' אלעזר הקליר 'ארץ מטה ורעשה', לפי נוסח המחזורים הישנים, שכתב שם: "כתב שלישים שלשי לעת געה בחדש השלישי, ככתוב בחדש השלישי לצאת בני ישראל וגו'", (ובמחזורים האחרונים השמיטו את הפסוק, כמו שהשמיטו את כל הפסוקים שבפיוטים), וידוע שכל פיוט היה מיוסד כנגד הקריאה של אותו יום, והקליר היה דר בארץ ישראל כידוע, (ואמנם בחו"ל אומרים פיוט זה ביום שני, אך הקליר תיקן זאת ליום היחיד של שבועות בא"י), הרי שבזמנו קראו בארץ ישראל בשבועות 'בחדש השלישי', כמנהגינו.

לאנהרא שרגא, זכאה איהו מאן דאתעסק בה בנהורא ובשרגא".

ובנפש החיים שער ד' פ"ל כתב: "כי בלתי קיום המצוות ח"ו אין דבר במה להתאחז ולהתקשר בו אור התורה לשרות עליו ולהתקיים בו כדמיון האור בלא פתילה", ושם בשער א' פי"ד ביאר שהמעשה מבחינת הנפש והדיבור מבחינת הרוח, ובשערי קדושה ח"א שער ב' כתב שהנפש נשלמת ע"י המצוות והרוח ע"י עסק התורה, ולכן התורה שהיא בדיבור אינה יכולה להתקיים בלתי מעשי המצוות כיון שהרוח שורה על הנפש אך אם הנפש אינה מתוקנת אין לרוח במה להיאחז ולהתקיים כראוי.

(ולפ"ז נראה לפרש בדרך מליצה מה שאמרו בסנהדרין ק"ו ע"ב: "ארבע מאה בעייתא בעו דואג ואחיתופל במגדל הפורח באויר", ואמרו שם דלא סלקא להו שמעתא אליבא דהלכתא, ונראה לפרש דכיון שתלמודם לא הביא אותם לידי מעשה נמצא שחכמתם היתה מרובה ממעשיהם, והיתה כמו ענפים בלי שרשים וכבנין בלי עמודים, ועל כן היתה כל חכמתם בגדר "מגדל הפורח באויר").

וטכסיס זה של הקדמת המעשה לדיבור הוא יסוד הגדול בדרכי עבודת ה' שאף שקדושת התורה היא למעלה למעלה מכל המצוות כדתנן בפאה ותלמוד תורה כנגד כולם, וכמו שהאר"י בנפה"ח שער ד', מ"מ העיקר לעיכובא הוא להיות שלם בכל פרטי המצוות המעשיות, ורק אז יתקיים בו אור התורה ויקבל עליה שכר יותר מכל המצוות, ולכן דוחין ת"ת מפני מצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, והלומד שלא ע"מ לעשות נוח לו שלא נברא, וזהו הרז הגדול שמלאכי השרת משתמשים בו בעבודתם הנוראה תחילה עשה ואח"כ שמיעה, שכך הוא סדר העבודה הרצויה לפניו ית' העולה היא למעלה.

ג) בענין קריאת התורה בשבועות

בארץ ישראל.

גרסין במגילה ל"א ע"א: "בעצרת שבעה שבועות ומפטירין בחבקוק אחרים אומרים בחדש השלישי ומפטירין במרכבה, והאידיא דאיכא תרי יומי עבדין כתרוייהו ואיפכא", כלומר שהיום שבחו"ל יש שני ימים יו"ט אנו עושים כשניהם, שקוראים את שני הקריאות כל קריאה ביום אחר, אך עושים הפוך מהסדר שבברייתא, שביום ראשון קוראים בחדש השלישי כדעת אחרים, וביום השני קוראים שבעה שבועות כדעץ ת"ק.

הקיננו הוא אמירת הבעל שהאשה חשודה עליו, וזהו הסיבה לקנס של התורה. אלא שלבסוף כתב החזון איש שאין זה הגדר, אלא התורה רצתה לרחק מצב של אשה הנבעלת לשני אנשים.

אלא שדברי החזון איש צריכים ביאור גדול, חדא, שכל דברים רק מבארים מפני מה החמירה התורה בסתירה, אבל עדיין אין זה מבאר מפני מה עשתה התורה ספק כוודאי. ועוד, שהחזון איש עצמו הקשה מדברי המהרי"ק (קסז) שכתב שאף באומרת מותר זינתה אסורה לבעלה משום שכתוב "ומעלה מעל באישה", וסוף כל סוף היתה כאן מעילה בבעלה [ועל עיקר דבריו נדון בסמוך], וממילא מבואר שאיסור סוטה אינו משום האיסור כלפי הקב"ה אלא מצד המעילה בבעלה.

ולכאורה אפשר להביא ראיה לדברי המהרי"ק מהירושלמי (סנהדרין ח, ו; מב, ב) שכתב: "אמר רבי יאשיה סח לי זעירה משם אנשי ירושלים שלשה הן שאם ביקשו למחול מוחלין. ואלו הן סוטה ובן סורר ומורה וזקן ממרא על פי בית דין. סוטה ולא מתניתא היא שבעלה אינו רוצה להשקותה, סברי מימר עד שלא נכתבה המגילה, אתא מימר ואפילו משנכתבה המגילה, ובשלא נמחקה המגילה אבל אם נמחקה המגילה לא בדא. בן סורר ומורה ולא מתני' היא היא אביו רוצה ואמו אינו רוצה אמו רוצה ואביו אינו רוצה, סברין מימר עד שלא עמד בדין, אתא מימר לך ואפילו עמד בדין, בשלא נגמר דינו אבל אם נגמר דינו לא בדא". [ולגבי פסיקת ההלכה, יעויין שולחן ערוך (אבן העזר קעח, יב)].

ומבואר בדברי הירושלמי שאף לאחר שנכתבה המגילה, כל זמן שלא נמחקה המגילה יכול הבעל למחול על קיניו. ומשמע כדברי המהרי"ק שנקודת האיסור היא קפידת הבעל, ועל כן הכל תלוי בבעל.

"ממדבר מתנה" - עיונים בפרשה (מהרה"ג רבי בניהו כהן שליט"א)

(ד) בענין קיננוי סוטה וספק טומאה.

א בפרשת השבוע כתוב (במדבר ה, יב, יד): "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ כִּי תִשָּׁטֵה אֶשְׁתּוֹ וּמַעַלָּה בּוֹ מַעַל. וְכוּ'. וְעָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אֶשְׁתּוֹ וְהוּא נִטְמָא אוֹ עָבַר עָלָיו רוּחַ קְנָאָה וְקָנָא אֶת אֶשְׁתּוֹ וְהִיא לֹא נִטְמָאָה".

בגמרא (סוטה כח, א) מבואר שחידוש התורה בפרשת סוטה הוא שהתורה עשתה ספק כוודאי. כלומר, על אף שאין ודאות שאותה אשה שנסתרה אכן נטמאה, וכלשון הפסוק "או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו והיא לא נטמאה"; אף על פי כן נאסרת האשה שנסתרה על בעלה מספק, עד לשתיית המים שהם מבררים את העובדות, האם היא נחשדה בחשד שוא, ואז "ונקתה ונזרעה זרע", או שהיא נטמאה ואז "צבתה בטנה ונפלה ירכה".

ויש להתבונן, מפני מה עשתה התורה ספק כוודאי, ואסרה את האשה, והרי סוף כל סוף אין זה אלא רק ספק.

והחזון איש (אהע"ז קלב, ה) כתב: "אי טעמא דאסרה התורה סוטה משום קנס התורה, או משום שנטמאה תחתיו אין כבוד בעלה בה, לא שייך למילף שתאסרה שכיבת אחותה, אלא נראה דאיסור סוטה הוא משום שרחקה התורה שתהא האשה משמשת אישות לזה ולזולתו, והלכך כשעברה זינתה והיא חוזרת לבעלה מינכר טפי מעשה הזימה והתחלפות האישים באשה אחת, ולזה אסרה תורה לשוב עוד אל בעלה אחר הזנות וכו'".

והיינו שתחילה סבר החזון איש שגדר איסור סוטה הוא מעין קנס שקנסה התורה, שאשה שעברה על קיננוי בעלה דנים כאילו שוודאי זינתה, וכל זמן שהיא לא תברר את המציאות, היא נאסרת. ולפי זה גדר

אשתו. ועוד קשה, שהנה נחלקו בית שמאי ובית הלל (סוטה כד, א) באופן שמת הבעל לפני ששתתה, האם יש לה כתובה או לא. וביארה הגמרא שמחלוקתם היא האם נחשבת האשה למוחזקת בכתובה או לא. ולכאורה אם לאחר הקינוי תולים שנטמאה בודאי, מדוע נוטלת כתובתה, והלא כל זמן שלא שתתה אנו תולים שנטמאה בודאי.

ועוד צריך ביאור מסברא, שהרי כתוב בגמרא (סוטה ב, ב) שמלמדים את הבעל שלא לקנא לאשתו [וכן נפסק להלכה (שולחן ערוך אהע"ז קעח, ז). ויעויין בפתחי תשובה (שם, טו)], ולכאורה אם הסתירה יוצרת רגלים לדבר, מה שייך לומר לבעל שלא יקנא.

במילים אחרות, כל הענין של קינוי הבעל אינו ברור דיו, מה קורה בקינוי שלו, והיאך הקינוי הוא זה שיוצר את הרגלים לדבר שמחשיבים את זה כוודאי. ועוד קשה שהירושלמי מדמה את קינוי הבעל לזקן ממרא ולבן סורר ומורה, ולא ברור הדמיון, שהרי הקינוי יוצר רגלים לדבר [ויעויין בשו"ת רע"א (חלק ב סימן ק), ובהעמק שאלה (סימן קכ אות ד), ובדברות משה (כתובות ג, ענף ב ואילך)].

ג. והנה המהרי"ק (קסז) כתב: "ואשר שאל באשה שזנתה תחת בעלה ברצון והיא לא ידעה אם יש איסור בדבר אם יחשב שוגג עכ"ל, לעניות דעתי נראה דאין לזו דין שוגגת להתירה לבעלה כיון שהיא מתכוונת למעול מעל באישה ומזנה תחתיו דהא לא כתיב איש איש כי תשטה אשתו ומעלה מעל בה' דלשתמע דוקא במכוונת לאיסור אלא ומעלה בו מעל כתיב. ומה שכתב רבינו משה בפרק כ"ד דהלכות אישות מאשה שזנתה תחת בעלה בשגגה או באונס שהיא מותרת לבעלה היינו דוקא כגון ששגגה בגוף הזנות ולא ששגגה באיסור דוקא דהתם לא קרינן בה מזנה תחת בעלה בשגגה כיון שהיא מתכוונת לזנות אלא שאין יודעת שיש איסור בדבר והיכי דמי מזנה בשגגה כגון שהיא סבורה שהוא

אלא שיש לעיין, שאם כן חזרה השאלה למקומה, אמאי החמירה התורה לעשות ספק כוודאי, והא סוף כל סוף, אין זה אלא רק ספק טומאה.

ב. ובמשנת רבי אהרן (כתובות סי' ט אות יט) כתב: "והנה בספק הזנות של סוטה איתא בגמרא דרגלים לדבר שנטמאה שהרי קינא לה ונסתרה, ופליגי ש"ס דילן ותלמודא דבני מערבא בהך סברא, דתלמודא דילן נקיט דסברת רגלים לדבר מועילה רק להכניסה לכלל ספק, וכו', ולפי זה מה שאמרו דעשה בה הכתוב ספק כוודאי אין הפירוש שכך הוא דינה שהיא מוחזקת אצלנו כמי שזינתה ודאי, דאע"ג דרגלים לדבר מכל מקום מציאותה ודינה הוא דין ספק זינתה אע"פ דרגלים לדבר, ומה שאמרו שספקה כוודאי הוא לגבי דינים מסוימים וכגון דלא מוקמינן לה אחזקה. אבל שיטת הירושלמי היא דסברת רגלים לדבר נותנת שנחשיבנה לזינתה ודאי, ודין ספק כוודאי שנאמר בסוטה הוא מכח סברת רגלים לדבר שיש בה, וכו', וההשקאה אינה הכרעת הספק אם זינתה או לא, אלא היא בירור מחודש שלא זינתה, אבל בלא הבירור של ההשקאה הרי היא בעינינו כאילו זינתה ודאי".

והוכיח דבריו מזה שהבבלי (סוטה כח, א) למד מסוטה לכל ספק טומאה, על אף שיש בסוטה רגלים לדבר, ואם נאמר שמכוח הרגלים לדבר נחשב הדבר כוודאי, לא שייך ללמוד מזה לשאר ספיקות. ומוסיף שבאמת בירושלמי (סוטה א, א; ג, א) יש מחלוקת מהיכן לומדים ספק טומאה ברשות היחיד, ולפי היסוד שנתבאר בדעת הירושלמי שספק הטומאה בסוטה נחשב כוודאי, מיושב היטב טעם המחלוקת מהיכן לומדים ספק טומאה.

אלא שיש לתמוה על דבריו, חדא, היאך כתב הירושלמי שמועילה מחילת הבעל, והלא לפי שיטתו לאחר הרגלים לדבר יש לנו ודאות שהאשה נטמאה, ומעשה ההשקאה הוא "בירור מחודש שלא זינתה", ומה שייך מחילה בזה, וכי הבעל יכול למחול על זנות

מעילתה בבעלה לזנות עם אחרים נתן לה רשות שאין להחשיב זה לרצון גמור מהבעל אף שנתן לה רשות דהוא כבעל כרחו מחמת בקשתה, אבל בעובדא זו שהיא לא רצתה כלל לזנות אלא שהבעל הביא הנכרי לביתו וציוה לאשתו שהיא תזנה עם חברו הנכרי והיא עשתה רצונו ודאי אין זה מעילה בבעלה. **אבל כפי ששמעתי אמרה האשה שידעה שאסור לאשת איש לזנות עם אחר אף שהיה זה רק לרצון הבעל ואף שמפציר בה אסורה לעשות רצונו בזה וא"כ האיש לאוסרה מצד הקרא דאחרי אשר הוטמאה".**

ומבואר מדבריו שיש שני חלקים באיסור האשה [וראה בקובץ תשובות (ח"א סי' קצב - השני) שדן בענין זה]. ואם כן צריך ביאור מהם אותם שני חלקים באיסור סוטה, ומה מוסיף קינוי הבעל, והרי בלאו הכי יש איסור על אשה שנטמאה להישאר עם בעלה, כמו שכתב האגרות משה. והיאך שייך למחול על הקינוי. ד. והנראה לומר, שהטעם שאסרה התורה לאשה שנטמאה להיות עם בעלה הוא כמו שכתב החזון איש "משום שרחקה התורה שתהא האשה משמשת אישות לזה ולזולתו, והלכך כשעברה זינתה והיא חוזרת לבעלה מינכר טפי מעשה הזימה והתחלפות האישים באשה אחת, ולזה אסרה תורה לשוב עוד אל בעלה אחר הזנות". וזהו דין מצד מעילה בה'.

אלא שסוטה זהו בעצם ביניים, שהרי אין לנו וודאות שהיה מעשה טומאה, אלא שאם הבעל מקנא לאשתו מראה הדבר שמבחינתו **מעשה הסתירה בעצמו משמש אצלו כעילה לגירושין**, מפני שהוא מרגיש שהוא לא יכול לחלוק את אשתו עם אחר, אף על מצב של ספק [ועל כן יש דעה בגמרא (סוטה ג, א) שרוח זו היא רוח טהרה, שרצון זה מגיע מרצון של טהרה].

והחידוש בסוטה הוא שהתורה התחשבה עם הרצון הזה של הבעל, והחשיבה את מעשה האשה כמעילה בבעלה [ולא בה', כמו שדייק החזון איש], וכל זמן

בעלה ונמצא שהוא אדם אחר". והובאו דבריו ברמ"א (אבן העזר קעח, ג) [ויעויין בבנין ציון (א, קנד) לגבי המעשה הנורא שאשה אחת נפלה בפח של נואף טמא שאמר לה שהוא המשיח, ויש במעשה הטומאה משום מצוה, שחכך להתיר "והשתא בנדון השאלה שאמר לה הנואף ימ"ש שהוא אליהו הנביא ושלזאת נשלח מן השמים לשכב עמה והאמינה בו האולת כ"כ עד שקראה לבעלה לקבל העשירות כאלו כבר הוא בידה א"כ לפי אולתה היתה מצוה מן השמים על הבעילה עצמה ואין לך אונס גדול מזה ולא נתכוונה בהבעילה למעול בבעלה כי אם כמו שאמרה שסהדה במרומים שהי' כוונתה לש"ש לזה יש לדון שגם ע"פ מהרי"ק והאחרונים נקראה אונס גמור ומותרת לבעלה", אלא שלמעשה חלקו עליו היד אלעזר (הורוויץ, קט), ויעויין בהערות על התשובה שם].

אלא שבאגרות משה (אהע"ז ח"ד סי' מד) העיר על דברי המהרי"ק: "אם יש להתיר כשזינתה ברצון בעלה מטעם שאינו מעילה בבעל. אך יש מקום לעיין בעובדה בישא זו דאולי ליכא בזנות כזו מעילה בבעלה מאחר שמה שזינתה היה זה כדי לעשות רצון בעלה שליכא בזה טעם מהרי"ק וכו', בלא ידעה האיסור דזנות שמכל מקום אסורה לבעלה שהוא מטעם דמעלה בבעלה כדכתב בשורש קס"ז, ואף שודאי אשה שזינתה ברשות בעלה נאסרה על בעלה, דהא עצם הדין דאשה שזינתה אסורה לבעלה הוא מקרא דאחרי אשר הוטמאה דנאמר בקרא בלאו דמחזיר גרושתו דשם הוא מצד האיסור זנות דאסרה תורה, אבל הא אפשר שאשה תטעה לומר שברשות בעלה מותרת לזנות, ואז נמצא דאין לאוסרה דמצד איסור התורה מקרא דאחרי אשר הוטמאה היתה שוגגת ומצד מעילה בבעלה כיון דהוא מסר לה להבועל לזנות ליכא מעילה בבעלה, ואף אם נימא היכא דהיא בקשה לבעלה שיתן לה רשות לזנות עם אחד יתחשב זה מעילה משום דע"י

הסירוב שלו היתה בגלל איסור נישואין למואבית. ועוד קשה שאם אכן סבר הגואל שאסור לו לייבם את רות, היאך אמר לבועז "גאל לך אתה", והלא אף לבועז אסור לגאול?

והמהרש"א (חידושי אגדות יבמות עז, א ד"ה כתנאי) כתב: "יש לדקדק בענין זה שדואג וסיעתו חשבו לאסור עמונית ומואבית ולא האמינו בקבלתם והיאך חשבו שבועז זה אבצן והיה שופט כל ישראל כמה שנים כמפורש בקרא ואיך נשא פסולי הקהל ברבים כמו שכתב ויקח עשרה אנשים גו' ויותר מזה בספר רות שהגואל השיב לבועז פן אשחית את נחלתי גו' ופירש רש"י שם לתת פגם בזרעו שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית עכ"ל היאך מלאו לבו לדבר כן בפני בועז שהיה שופט בימיו והוא התירה בפניו כמו שאמר ביום קנותך גו' אשת המת קנית להקים שם המת גו' גם קשה שהיה חש על פגם זרעו ולמה לא היה חש על האיסור לאו גופיה וכל ביאה וביאה אסורה לו.

ועל כן הנראה למאי דמסקינן בפרק כיצד (יבמות כ, א) דעשה דיבמה דוחה לא תעשה וחייבי לאוין מתייבמין מן התורה אלא דאנן גזרינן ביאה ראשונה אטו ביאה שניה דאסור בה דכבר איקיים העשה בביאה ראשונה. ואפשר דאז בימי בועז עדיין לא גזרו על כך, והותר לו ביאה ראשונה במצות יבום דעשה דוחה לא תעשה, וכמו שכתבו המפרשים דדין יבום נהגו אז אף בקרובים כמו שכתב הרמב"ן בפרשת וישב (בראשית לח, ח) וכדאיתא בבראשית רבה, ועל כן לא תלה הגואל את דעתו דמואבית אסורה לדחות היבום משום איסור ביאה, דעשה דיבום דוחה לא תעשה דמואבית, אבל תלה הדבר על פגם הזרע דהולכין אחר פסול, וכיון דהיא אסורה לבא בקהל בלא יבום בניה הולכין אחריה להיות פסולים בקהל, ועל כן אמר לא אשחית את זרעי שיש לי כבר מאשה כשירה, משא"כ בועז שלא יחוש על זה שלא היה לו בנים

שהאשה לא מבררת שהיא טהורה, החשיבה התורה את ספק הטומאה שלה כוודאי מעילה בבעלה, כיון שמבחינת בעלה המעשה שלה נחשב מעילה. אף על פי שכלפי הזנות אנחנו נשארים בספק מה באמת היה.

ולפי זה מיושב היטב היאך מועילה המחילה, ומדוע דומה הדבר לבן סורר ומורה ולזקן ממרא. כל דברים אלו אינם מעשים חמורים בעצם, אכילת תרטימר בשר ושתיית חצי לוג יין אינם הסיבה של המיתה, אלא הבעיה היא שהבן לא שומע בקול אביו ואמו; וכן בזקן ממרא, זהו נקודת האיסור.

וממילא הירושלמי נקט שגדר האיסור הוא המעילה בבעל, שנגרמת כתוצאה מהקינוי, ומצד מעילה זו שהיא היתה וודאית, אף שטעם הקפדת הבעל היא מצד התוצאה שכלפיה אין לנו וודאות שהמעשה נעשה, שוב נחשב הדבר כוודאי.

ולפי זה מובן היאך שייך לומר שנחשבת האשה מוחזקת בכתובה, כיון שאין לנו וודאות שהיא זינתה. ומיושב היטב מה שייך ללמד את הבעל שלא יקנא, כיון ששייך ללמד את הבעל שלא יהיה קפדן על אשתו ויראה במעשה הסתירה, מעשה של מעילת מעל. ומובנים מאוד דברי המהרי"ק והאגרות משה, שיש שני חלקים באיסור זונה. יש חלק של כלפי שמיא, ויש חלק של מעילת מעל.

ה) בענין ויכוח הגואל ובוועז - לשבועות

א כתוב במגילת רות (רות ד, ו): "וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לֵאמֹר אוֹכַל לְגַאֵל לִי פֶן אֲשַׁחֵת אֶת נַחְלִי גָאֵל לְךָ אֶתְּךָ אֶת גְּאֻלְתִּי כִּי לֹא אוֹכַל לְגַאֵל". ופירש רש"י: "נחלתי, זרעי כמו (תהלים קכז, ג) נחלת ה' בנים לתת פגם בזרעי שנאמר (דברים כג, ד) לא יבא עמוני ומואבי, וטעה בעמוני ולא עמונית".

וצריך ביאור אריכות לשון הפסוק, למה הגואל הזכיר פעמיים שהוא לא יכול לגאול. ועוד קשה, מפני מה הגואל הזכיר "פן אשחית את נחלתי", והלא סיבת

בי"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור הרי זה סותר ודן כפי שנראה בעיניו וכו', ע"כ, אבל כשההלכה קבוע על פי הלכה למשה מסיני, אי אפשר לבית דין אחד לסתור ההלכה דהא הלכה מקובלת מהלכה למשה מסיני היא, ע"ש בפ"א ה"ג דברי קבלה אין בהם מחלוקת לעולם עכ"ל.

לפי זה מתבאר היטב פרשה זו של "דוד" שדנו עליו אם כשר הוא, אחרי מה שמעידן ועידנים פסק בועז כבר ההלכה ד"עמוני ולא עמונית" במדרש באחד מי"ג מדות היה, ולזה יכול דואג לחלוק עתה דבית דין אחר היה ודרש הוא אחרת שמצא טעם לסתור ההלכה הפסוקה כפי כל סוגית הגמרא שהקשה על טעם המתירים ויכול לפסוק אחרת, כיון שנפסקה בי"ג מדות שהתורה נדרשת בהן כמש"כ, וכמו כן מה שמביא בתחילה תנינא עמוני ולא עמונית היינו דלמדין כן מדרשא באחד מי"ג מדות הוא, אבל עמשא שאמר כך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי, היינו הלכה למשה מסיני, וכך מפורש בסמ"ג (לאוין מצוה קיג) ע"ש. ולזה אין יכולים לסתור ההלכה גם אם ימצאו טעם אחר לסותרה כיון שהלכה מקובלת היא מהלכה למשה מסיני.

ועל פי זה מבואר היטב מה שאמר הגואל פן אשחית נחלתי, ולא אמר שאסור לו לישא כיון שטעה בעמוני ולא עמונית, דבאמת גם הגואל קיבל להלכה זו מבעז שעמוני ולא עמונית אלא שטען לבעז דאע"פ שאני יכול לישאנה דהא בשעה זו הדין כך, אבל זה רק מכח מדרש דא' מי"ג מידות ואם יבוא בי"ד אחד ויסתור הדין אזי אשחית את נחלתי דיפגמו זרעי דאז כבר יהיה הדין דעמוני וגם עמונית, אבל הוא טעה דהלכה מקובלת היא מהלכה למשה מסיני ואי אפשר לסתור אותה, כמו שכתבתי" [ויעויין בב"ח (משיב נפש רות ד, ו)].

אלא שעדיין יש לדקדק על דברי הגרי"ז, חדא, שהגמרא ביבמות מקשה מה באמת טעם החילוק בין

שמתו כולם בעובדא דמנוח כדאמרין בפרק הספינה (ב"ב צא, א)."

ויש להקשות על דבריו, חדא, שדברי הרמב"ן שייבום נהג בקרובים נוספים, נאמרו קודם מתן תורה, אבל היכן מצינו ייבום בקרובים אחרים לאחר מתן תורה [ויעויין נפש החיים (פרקים, פרק ז)]. ועוד, שאף לפי דברי הרמב"ן עדיין לא שייך לומר שיהיה בזה דין עשה דוחה לא תעשה. ועוד צריך ביאור, למה חשש הגואל על בניו מאשה אחרת, וכי אנשים לא יידעו להבדיל בין הילדים שנולדו מאשה זו לילדים שנולדו מאשה אחרת [ויעויין בספר משיב נפש (לרבינו הב"ח על רות) שהקשה כן, וכן בישרש יעקב (יבמות עז, א ד"ה בד"ה כתנאי)].

ב. ובחידושי הגרי"ז (סימן קצג) ביאר ענין זה בהקדם ביאור דברי הגמרא ביבמות (עו, ב), שלכאורה יש להקשות, מה חידש עמשא בזה שחגר חרבו כישמעאלי ואמר כך מקובלני הלכה מבית דינו של שמואל הרמתי עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, והלא דואג הקשה מסברא על עיקר הדרשה.

ועוד קשה שהרי בגמרא (כתובות ז, ב) מבואר שבעז עשה את מעשיו בפני עשרה זקנים כדי לפרסם את ההיתר של מואבית, ואם כן היאך היה יכול דואג לפקפק בהיתר הזה.

ועל כן ביאר: "והנראה דהנה ב"ד הגדול היה קובע ופוסק הלכה על פי ב' דרכים א. ממה שנמסר בקבלה מהלכה למשה מסיני, כמו שכתב הרמב"ם בפ"א מממרים ה"ב ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותם מן הדין באחת מן המידות שהתורה נדרשת בהן, מכל דבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש, עכ"ל, והנפק"מ בזה דאם הלכה זו קבעו מדרש שבאחד מי"ג מדות יכול בית דין אחד לדרוש באופן אחר ולקבוע ההלכה באופן אחר כמ"ש שם בפ"ב ה"א בי"ד גדול שדרשו באחד מן המידות כפי מה שנראה בעיניהם וכו', ועמד אחריהם

מאביהן, וממילא יש לו חיסרון של חוצפה ועזות פנים, כמבואר בחז"ל (קידושין ע, ב; כלה א, טז). כלפי חיסרון זה ענה להם דוד שהרי גם אתם הגעתם מיעקב אבינו שנשא שתי אחיות, ומוכרחים לומר שכיון שהיה זה קודם מתן תורה אין זה גורם לעזות פנים וחוצפה, וממילא גם אצלי אפשר לומר כן, שכיון שהממזרות היתה קודם מתן תורה אין בכוחה להשפיע עלי.

השתא דאתינן להכי נראה לומר שזהו היה המשא ומתן בין הגואל לבועז. תחילה לא רצה הגואל לייבם כי חשש הוא "פן אשחית את נחלתי", כלומר, שמא ישכחו שזהו הלכה למשה מסיני ויפסלו את זרעי, כמו שביאר הגרי"ז. כנגד טענה זו אמר לו בועז שאין לו מה לחשוש, כיון שהוא עומד לפרסם ענין זה בפני עשרה, כפי שעשה לבסוף, אך טען הגואל שעדיין הוא חושש מחיסרון הממזרות שיש לבני מואב, וכנגד חשש זה אמר לבועז "גאל לך אתה כי לא אוכל לגאול", כלומר, אם אתה לא חושש לחשש הממזרות, אז תגאל לך אתה. ואף שגם הגואל היה מבני יהודה, כמבואר בגמרא (ב"ב צא, א) עדיין יש מקום לומר שהוא סבר שאצל יהודה היה בזה קצת יבום, וגם עם ישראל ברבות הימים לא ראה בזה חיסרון, משא"כ אצל רות שיש חשש שיזכרו את זה, כמו שאכן ארע עם דוד.

מהגאון בעל "גינת אגוז" שליט"א.

(ו) בשיטת החרדים דלהישראל יש מצוה

כשמתברך בברכת כהנים

כה תברכו את בני ישראל אמור להם (ו, כג)

א) בביאור הלכה ריש סי' קכח הביא בזה"ל, כתב בספר חרדים (פ"ד ממצות עשה התלויות בפה אות יח), מצות עשה לברך כהן את ישראל, שנאמר "כה תברכו את בני ישראל", וישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכונים לבס לקבל

איסור עמוני ומואבי שבו הותרו הנקבות, לבין איסור ממזרות שבו אסורות הנקבות, והגמרא מתרצת שם שאין דרכה של אשה לקדם, ולפי דברי הגרי"ז קשה שהרי הלכה למשה מסיני אין בה טעם ולא שייך לדורשה מהפסוקים, כמו שכתב הרמב"ם (הקדמת פירוש המשניות ד"ה וכאשר אסף), ואילו בגמרא משמע שיש לזה רמז בקרא [ועל עיקר דברי הגמרא יעויין בספר לבני בנימין (מערכה יט) שביאר ענין זה בטוב טעם].

ועוד צריך ביאור, שעדיין דברי הגמרא בכתובות צריכים עיון, שלפי זה נמצא שבועז עשה בפני עשרה את הייבום, ולמה לא פרסם בועז את ההלכה למשה מסיני. ואם נאמר שהוא פרסם, היאך חלק על זה דואג האדומי.

ג. והנראה לומר [וכעין זה שמעתי מיהודי אחד מירושלים], שהנה במדרש (רות רבה פרשה ח אות א) איתא: "רבי אבא בר כהנא פתח (תהלים ד, ה) רגזו ואל תחטאו, אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא עד אימתי הם מתרגזים עלי ואומרים לא פסול משפחה הוא ולא מרות המואביה הוא, (שם) אמרו בלבבכם על משכבכם, אף אתם לא באתם משתי אחיות אתם, ראו מה עיקרכם ודומו סלה, ואף תמר שלקחה יהודה זקניכם לא מפסול משפחה הוא אלא בתו של שם בן נח מה אתם יש לכם יוחסים".

ויש לדקדק מה הדמיון בין איסור מואבים בקהל שנוהג לעולם, לבין יעקב אבינו שנשא שתי אחיות שהיה מעשה זה לפני מתן תורה, וכן מעשה יהודה ותמר היה קודם מתן תורה, ואין ממזרות לפני מתן תורה.

והנראה לומר שהטענה כנגד דוד היתה משתי סיבות, טענה אחת היתה מצד איסור מואבים לבוא בקהל, וכלפי זה בועז פרסם את ההלכה שאיסור מואבי לא חל על המואביות. אבל עדיין היתה טענה שניה, שהרי עמון ומואב הם ממזרים שנולדו מבנות לוט שהרו

חלפי הה' סלעים הכהן עושה את מצוה ומברך עליה].

ואמנם הכא במצות ישראל בשמיעת הברכה, גרע מחלק הכהן בקבלתו את מתנות כהונה, שהרי בית הכנסת שכולה כהנים נושאים כפיהם ומברכים לעם שבשדות, הרי דשייך ברכה ע"י הכהנים בלא שישראל עומד לקבל ברכתם, אלא דמ"מ נקט החרדים, דכיון דאמרה התורה "אמור להם" שקיום הברכה יעשה כאדם האומר לחבירו פנים כנגד פנים, א"כ רצון התורה שהישראל ישתתף באופן זה בכלל המצוה של הכהנים לברך.

וכן משמעות לשון החרדים "ישראל העומדים פנים כנגד פני הכהנים בשתיקה ומכוונים לקבל ברכתם כדבר ד' הם נמי בכלל המצוה".

אשר להתבאר אתי שפיר היטב דאין שייך ברכה אצל ישראל שאינו מצווה בעשה על שמיעת הברכת כהנים, אלא הוא בכלל המצוה של הכהנים כמשנ"ת. וכן מה שדנו דכששומע הישראל חלק מברכת הכהנים יהא בזה משום בל תגרע, להתבאר הלא פשוט דהישראל שאינו אלא שותף במצות הכהן אין בהשתתפות בחלק מהמצוה גרעון במצוה.

ג) וראיתי שכן נקט בביאור דעת החרדים בדבר אברהם (ח"א סי' לא) ויישב בגדר זה מה שהעיר במנחת חינוך (מצוה שעח) דבחידושי הריטב"א סוכה (דף לא, ב ד"ה מאי לאו) מבואר דאין מצוה כלל על ישראל אלא על הכהנים, וז"ל, וכענין שמצינו בכהן שעולה לדוכן שאינו מצווה אלא לברך פעם אחת וכו' ואעפ"כ אי בעי הדר ומצלי אין בזה משום בל תוסף וליכא למימר שעושה להוציא אחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצוה דכהן הוא, עכ"ל.

ברכתם כדבר ד', הם נמי בכלל המצוה, עד כאן לשונו, והביאוהו האחרונים.

וראיתי להקשות בשמיה דמרן הגרא"מ שך זצ"ל (עיי' חק המלך פסחים סי' ח' אות ג') דא"כ למה אין ישראל השומעין צריכין לברך, וכמו שמצינו המצות שופר דהשומע מברך.

עוד העירו דיל"ע לשיטת החרדים, דהנה יעוי' בר"ה (דף כ"ח ע"ב) דאסור לכהן להוסיף ברכה אחת משלו, כגון ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם, ועובר על בל תוסיף, וצריך לברך רק הברכות האמורות בתורה יברך וגו', ולפ"ז ה"ה אם הוא מגרע ברכה עובר על בל תגרע, וכיון שיש מצוה על ישראל להתברך כמו שיש מצוה על הכהן, א"כ ישראל שנכנס לבית הכנסת והכהנים נמצאים כבר באמצע ברכת כהנים, יהא אסור לו להכנס, דנמצא מגרע מהברכות, ועובר על בל תגרע, וצ"ע.

ב) ואשר י"ל בפשיטות בביאור ד' החרדים, דאין כוונתו דיש על הישראל מצות עשה גמורה להתברך מן הכהנים, אלא דאף הישראל הכלל מצות הברכה של הכהנים, והיינו דכשציוותה התורה על ברכת כהנים, ודאי נכלל בזה שיהיו הישראל מתברכים מן הכהנים, וכיון דדרשינן בסוטה "אמור להם" כאדם האומר לחבירו פנים כנגד פנים, היינו שזו צורת הברכה שדיברה עליה התורה, א"כ הישראל ישנם הכלל המצוה של ברכת כהנים. אכן אינם מצווים במצות עשה על שמיעת הברכה, אלא דישנם בכלל ברכת כהנים.

ויש לדמות לזה מצות נתינת מתנות כהונה, דהמצוה על ישראל, אך הכהן המקבל הוא בכלל המצוה, דכך הוא אופן קיום המצוה, ואע"פ דהברכה שייכת דוקא אצל הישראל, שעליו מוטלת המצוה ליתן מתנות כהונה, אך הכהן גם הוא ישנו בכלל המצוה. [ואמנם בפדיון הבן, דחשיב פדיה

וכש"כ תוס' שם], והיינו כשיש כהנים אחרים, שמפסיד להתברך מהם. עכ"ד.

ובדב"א שם העיר דאין דבריו מוכרחים, דלאו כללא הוא דבכ"מ המצוה על שניהם, ואטו במצות צדקה והענקה ה"נ נימא דכשם שבעה"ב במצוה כך מצוה על העני והעבד לקבל והרבה כיוצא בהן. וכן בשו"ת מהר"י אסאד (או"ח סי' מו) האריך לחלוק על ההפלאה בביאור דעת החרדים, דודאי אין מצות עשה על ישראל להתברך, אלא שהם מסייעים בידי הכהנים לקיים את מצותם, כיון שהכהנים צריכים אותם לברכה, ואם אין רוצים הישראלים להתברך אינם עוברים בעשה. עיי"ש מה שדייק מהמשך ד' החרדים.

ואכן בעיקר מה שהוכיח ההפלאה מיבמה דגם היא מצווה כמו היבם, מהא דדוחה ל"ת שלה, הנה באילה"ש יבמות שם עמד בזה שדנו האחרונים היאך יהא מותר לייבם, דאמנם איהו אות ליה עשה ודוחה לא תעשה אבל היבמה שאין עליה עשה היאך תהא מותרת. וכי דע"כ צ"ל דכיון דלא שייך שידחה ל"ת רק ע"י שגם היא תעבור, בהכי חייביה רחמנא. [אך העיר מנ"ל דיש דחיה גם באופן זה דכלאים בציצית לא מצינו דחיה בכה"ג]. ולפי"ז אתי נמי כהגדר הנ"ל דאין היא מצווה בעשה, אלא שהיא בכלל המצוה של היבם.

ה) והנה בספר עמק ברכה כ' להביא ראיה לדברי החרדים, מספר "המקצועות" הובא בפ"י הראב"ד למס' תמיד פ"ז מ"ב שכתב וז"ל, היכא דאיכא נדה בביתה דכהן אסור ל"י למיסק לדוכן כל אימת דאיתא בנדתה, דחייש דלמא נגע במידי דנגעה היא לאטמוי, דאמר ר' יודן כל כהן שנושא את כפיו ואמו או אשתו או בתו טמאה ונכנס הוא באותו בית שנדה לשם הרי תפלתו על ישראל תועבה ואף וכו', ולא עוד אלא שאינו מוציא את ישראל ידי חובתו, ועליו הכתוב אומר ובפרישתם כפיכם

וכי לבאר דאין מזה סתירה כלל, דאפילו לדעת החרדים דמצוה על ישראל להתברך מ"מ לא דמיא מצוה דרמיא אכהנים למצוה דרמיא אישראל, דעל הכהנים מצוה לחזר אחריה לקיימה לברך את ישראל, אבל על ישראל אין חיוב כלל לחזר אחר ברכת כהנים, ואם יצא ולא שמע ב"כ לא ביטר מ"ע, אלא שהמצוה היא רק שאם הכהנים מברכים ישמעו ויכוונו לבם להתברך מהם, וכי שכן מורה לשון החרדים וכנ"ל. וא"כ אין סתירה לזה מדברי הריטב"א דכיון דאין מצוה על ישראל לחזר אחר הכהנים בכדי להתברך לא שייך לומר דלהכי הדר כהן ומצלי כדי להוציאם, דמאי להוציאם שייך כשאינם מחויבים כלל לחזר אחר מצוה זו, ובמש"כ הריטב"א דמצוה דכהן הוא, ר"ל דמצוה זו דחזרה אחר ברכת כהנים דכהן היא ולא של ישראל.

ד) אמנם כבר הביא שם הדב"א דההפלאה (כתובות כד, ב על רש"י ד"ה דאיסור עשה) נקט דאיכא מצות עשה גמורה על ישראל להתברך, וכי דכך דעת החרדים, ואלו דבריו, דכמו דאיכא עשה לכהנים לברך את ישראל, ה"נ איכא מצות עשה לישראל להתברך מן הכהנים. וכן מצינו בכל מקום אע"ג דבתורה אינו מפורש הציווי אלא על העושה, המצוה על שניהם, כגון ביבם "יבמה יבא עליה" והמצות עשה גם עליה, תדע דהא קאמר ביבמות דף ב' הדוחה לא תעשה ואיך היא עוברת על הל"ת אם אין המצוה עליה כמ"ש תוס' בגיטין דף מא. שוב מצאתי מפורש בספר חרדים שכתב כן שהעשה נמי על ישראל להתברך.

וכי לפי"ז לבאר הא דמבואר דאיכא איסור בזר העולה לדוכן עם כהנים, דכיון דדרשינן דאופן ברכת כהנים "אמור להם" כאדם האומר לחבירו פנים כנגד פנים, א"כ זר העולה בין הכהנים לדוכן אינו מתברך מן הכהנים, [ודוקא היכא דאניסי מתברכים גם שלא באופן זה, וכמו העם שבשדות,

אך במצות ברכת כהנים, דעושה המצוה הוא הכהן, אף דהישראל ג"כ מצוה לשמוע ברכה מכהן, אינו כשופר דהשמיעה זהו העשיה של המצוה, אלא יש ברכת כהנים מברך ומתברך, והמברך הוא העושה, ואין חלק השומע שוה בעשיית מצוה, ולהכי הברכה על מצוה זו נאמרה להכהן עושה המצוה, ולא להישראל שאין נחשבת מצוותו ע"י עשיה במצוה.

ולהנתבאר יש לדון דאין שייך בשמיעת חצי הברכה משום בל תגרע, דאין שייך לגרע המצוה אלא בעשיית את המצוה בחלקה, שמגרע את גוף המצוה, אך שמיעת חצי הברכה, שאין כאן מעשה מצוה נפרד של שמיעה, אלא שהמצות שמיעה הוא פרט במצות זו הנעשית ע"י הכהנים, שחלק השמיעה מוטל במצות עשה על הישראל, אך לגרע בהמצוה אין שייך אלא אצל העושה את העיקר עשייתה, היינו הכהן המברך, אבל כשהכהן בירך ברכה שלימה והישראל שמע חלקה אין כאן גירוע של המצוה, כמשנ"ת.

[ועוד ראיתי בס' שומר אמת ליישב מה שאין הישראל מברכין, לפי מה שנקטו בשיטת קמאי דהברכה על נשיאת כפים לא תקנו כברכת המצות אלא ברכת השבח היא, ובאמת כ"ה הנוסח קדשנו בקדושתו של אהרן, י"ל דלא ראו חכמינו לתקן לישראלים שאינם בקדושתו של אהרן נוסח חדש של אהרן נוסח חדש של לי שבח, או דכלל לא ראו לתקן לזה שמתברכין הישראלים ברכת השבח, דרק לכהנים תקנו זה].

מאת הרה"ג רבי צבי כהן שליט"א

(ז) זכותם של נעמי ורות בשדות אלימלך

רות פ"ד, ויאמר לגואל חלקת השדה אשר לאחינו לאלימלך מכרה נעמי השבה משדה מואב, ואני אמרתי אגלה אזנך וכו' אם תגאל גאל גו' ויאמר אנוכי אגאל, ויאמר בועז ביום קנותך השדה מיד נעמי ומאת

אעלים עיני מכס. עכ"ל. הנה מלשינא ד"ולא עוד אלא שאינו מוציא את ישראל ידי חובתן" משמע כהחרדים דאיכא חובה על ישראל להתברך מן הכהנים.

והנה ממשמעות הלשון שאינו מוציא את ישראל ידי חובתן, נראה דיש על הישראל חובה אשר הכהן מוציאן יד"ח, וזה לכאוי כמו שנקט ההפלאה, אלא דלדבר זה מצינו להדיא בריטב"א הנ"ל שלא כן, שכי" וליכא למימר שעושה להוציא אחרים, דליכא חיובא אישראל להתברך, מצוה דכהן הוא", והדבר"א לפי דבריו ביאר שאינו סותר דעת החרדים וכנ"ל, אכן מש"כ הראב"ד ודעת ההפלאה וכפי שנקט גם בדעת החרדים, וכן נר' נקט שם העמק ברכה עי"ש, פליג בזה הריטב"א דאין חובה על הישראל.

(ו) ונראה לדון בשי" ההפלאה דנקט דמצות עשה גמורה לישראל להתברך, וכשאינו מתברך נחשב ביטול עשה, דמ"מ אין שייך אצלו בלא תגרע בשמיעת חצי ברכה, וכן יש ליישב אמאי אין מברכין ישראל על מצוה זו, דיי"ל דאע"פ שהוא מצווה להתברך מ"מ אינו מצות עשה נפרדת על ישראל, אלא כמו שדימה למצות יבמה עליה שנוכר הצווי על העושה וגם היבמה מצווה בעשה זו, היינו שהיא גם מצווה במצוה זו של יבום שעשייתה על ידי היבם, והיא גם מצווה במצוה זו.

ולא דמי למצוות שופר דקי"ל דהמצוה בשמיעת הקול שופר, דאין אצל התוקע מעשה מצוה זולת השמיעה שלו, וא"כ דמעשה המצוה הוא השמיעה גרידא, א"כ שווין התוקע ששומע את תקיעתו שלו ושאר השומעים את תקיעתו, באותה המצוה "לשמוע קול שופר", ויש להשומעין לברך, כמו על התוקע שמברך על מצות שמיעתו. [וכן יהא שייך בהם הוספה או גרעון בהמצוה אצל שאר השומעין כמו אצל התוקע].

ולכן צ"ל כמ"ש רוב המפרשים שנעמי גבתה את השדה עבור כתובתה, וכן היה לרות כתובה ממחלון (ואמנם ישראל הנושא נכרית אין לה כתובה, אך מחלון השתעבד להדיא לרות, וכן איתא להדיא במדרש דלהלן, ועי' חולין צב ב דמוכח שאף הגויים נוהגים לכתוב כתובה). ומתחלה נשתעבדו נכסי אלימלך לנעמי, וכשמת אלימלך ונפלו הנכסים לפני מחלון, נשתעבדו אף לרות בכתובתה (דמסתמא כתב לה דאיני). וכן נכסי מחלון (וכליון²) נשתעבדו מתחלה לרות בכתובתה, ולאחר שמת ונפלו לפני היורשים ע"י משמוש, נשתעבדו לנעמי בכתובתה, וכמבואר בתוס' (ב"ב קנט א), דירושה העוברת במשמוש, משתעבדת לחובותיו של המת³.

ואמנם במדרש דרשו את הפסוק יעש ה' עמכם חסד כאשר עשיתם עם המתים ועמדי, ואיזה חסד עשו עם נעמי, שויתרו לה את כתובתן (צ"ב הרי נעמי לא נתחייבה להן כתובה, ושעבודה על נכסי אלימלך קודמת לשעבודה של רות, ובדוחק י"ל לפי הסוברים שנעמי ירשה חלק מנכסי בעלה ובניה, כדלעיל, הרי שחייבת לשלם להן כתובה מחלק ירושתה. שו"ר במתנ"כ שם שפירש שנעמי היתה ערבה על חוב כתובתן, ועתה ויתרו לה את החוב), וכיון שרות ויתרה על כתובתה, איך יש לה חלק בחלקת השדה של אלימלך.

י"ל כמ"ש הב"ח בספרו משיב נפש, שאמנם רות מצידה ויתרה לנעמי על כתובתה, אבל נעמי לא קבלה את היתור, והרי"ז כמקבל מתנה שמחה שאינו רוצה את המתנה, שלא זכה בה⁴, ולכן נשאר לה זכות בגביית השדה.

ולפי"ז יש ליישב הא דכתיב "מכרה נעמי", אף שהקרקע משועבדת אף לרות בכתובתה, וכמו שאמר בועז אח"כ "מיד נעמי ומאת רות", אלא דרות מצדה ויתרה לנעמי על כתובתה, ואע"פ שהמחילה לא חלה, מכ"מ אינה מעכבת על נעמי מלמכור את השדה כרצונה, ולכן המכירה מתייחסת בעיקר לנעמי. אלא

² לפי מש"כ המפרשים (עי' שרש ישי וחי"א ועוד) שלאחר מיתת מחלון נשאה כליון בתורת יבום, ומסתמא כתב לה כתובה (אף שמדינא אין כתובה ליבמה כ"ז שנשארו נכסים מבעלה). ועי' תוס' כתובות ז ב דרות נישאת למחלון וכליון (והיעב"ץ ורש"ש הגיהו). והחת"ס (אה"ע ח"א סי' קל) כתב להיפך, שמתחלה נשאה כליון ואח"כ ייבמה מחלון (ותלוי במח' המפרשים איזה מהם מת קודם, דבמשיב נפש ואגרת שמואל כ' שכליון מת תחלה, ובאלישך ומלבי"ם ועוד כתבו להיפך, וכלישנא דקרא וימותו גם שניהם מחלון וכליון).

³ ואמנם נחלקו הראשונים או אשה גובה כתובה מראוי, י"ל שגבתה אותם עבור נדונייתה שגובה מן הראוי. ועי' משיב נפש שביאר מש"כ מכרה נעמי השבה משדה מואב, דהא אין אלמנה נפרעת מנכסי יתומים אלא בשבועה, אך כיון דזה עתה שבה ריקם משדה מואב ודאי לא קבלה צרי.

⁴ ולכאוי יש לחלק בין מתנה דבעינו דעתו, לבין מחילה דחל בעל כרחו, ועי' מחנ"א (זכיה מהפקר סי' יא) שנסתפק בזה אי מועיל מחילה בע"כ של המלוה.

רות המואביה, אשת המת קנית להקים שם המת על נחלתו, ויאמר הגואל לא אוכל לגאול גו' ויאמר בועז גו' עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי גו'.

מבואר דנעמי מכרה את השדה של בעלה אלימלך, ובעז הציע לפלוני אלמוני לגאול את השדה, ומתחלה הסכים, ובעז אמר לו שכשקונה את השדה מאת נעמי ורות יצטרך לישא את רות (ופרש"י שאין רות מסכימה למכור אלא למי שישאנה), ואזי מיאן הגואל ובעז גאל את השדה ונשא את רות.

ויל"ע דמתחלה אמר בועז "מכרה נעמי", ולא הזכיר את רות במכירה זו, משמע שנעמי לבדה מכרה אותו, ושוב אמר לו ביום קנותך השדה מיד נעמי "ומאת רות המואביה", הרי שהשדה היתה גם של רות, דמטעם זה אינו יכול לגאול את השדה בלא לישאנה, ולבסוף אמר עדים אתם היום כי קניתי את כל אשר לאלימלך כו' "מיד נעמי", הרי דשוב ייחס את הבעלות של השדה לנעמי לבדה, והדבר צ"ב.

והנה בעיקר מכירה זו צ"ע מאיזה דין מכרה נעמי את שדה בעלה, והרי אין האשה יורשת את בעלה, וכן קשה איך מכרה את נכסי בניה (כבסיפא דקרא, ואת כל אשר לכליון ומחלון מיד נעמי), והרי אין האם יורשת את בניה¹. וכמו"כ קשה על מה שאמר בועז "ומאת רות המואביה", הרי שרות מכרה את חלקת השדה של אלימלך, ומה לה ולנכסי חמיה.

ויש שרצו לומר שנעמי אכן ירשה את בעלה, ע"פ הגמ' (ב"ב צא א), אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי, כולן בני נחשון בן עמינדב הן, הרי שנעמי היתה בת אחיו של בעלה אלימלך, ולאחר שמתו אלימלך ושני בניו, ירשוהו אחיו, ונטל פלוני אלמוני שלישי מהנכסים, ובעז בנו של שלמון נטל שלישי, ונעמי שלישי מהנכסים. ולכן יכלה נעמי למכור את חלק מהשדה שקבלה בירושה. ולדבריהם ניחא גם מה שמכרה את נכסי מחלון וכליון, דכיון דמתו בלא בנים חזרה ירושתם ליורשי אלימלך, ונעמי קבלה חלק מהם.

ואינו נראה, דהא בקרא מבואר להדיא שבעז קנה "את כל אשר לאלימלך" הרי שקנה את כל השדה, גם את חלקו של פלוני אלמוני, ולא רק את חלקה של נעמי בירושת בעלה. וכן בנכסי מחלון וכליון מפורש שקנה ממנה את כל נכסיהם. ועוד דאכתי תיקשי איך מכרה רות את חלקת השדה של אלימלך. וגם עיקר דבריהם היא בהנחה שאבי נעמי כבר מת, ושלא היו לו בנים כלל מלבד נעמי, ואין לזה מקור.

¹ ועי' אבן עזרא כאן שנעמי מכרה נכסי בניה שהאם יורשת את בנה, וצ"ב, וכנראה אזיל כשיטת ר"י בב"ב קיד ב, שמה"ת אשה יורשת את בנה, ודלא כשיטת התוס' שם שדברי ר"י נאמרו בגיורת דוקא (ועי' אב"ע במדבר כז ט ורבינו בחיי שם). ועכ"פ להלכה פסקו הרמב"ם ושו"ע שאינה יורשת בנה.

השדה הוא מאת מי שקנה אותה, וקנין זה לא נזכר. ובדוחק י"ל (וכ"כ בשרש ישי שם), שאכן לא נזכר הקנין בפסוק עצמו, כשם שלא נזכר מעשה קדושין של בועז עם רות⁶, וכתוב וגם את רות וגו' קניתי לי לאשה, הרי שנכתב שקנאו ובהכרח שעשה מעשה קדושין, והכ"נ כיון שנכתב קנין השדה בע"כ שעשה מעשה קנין מאת הקונה.

וכ"ז לפי פשטיה דקרא דנעמי כבר מכרה את השדה, אך באמת מדברי רש"י והרמב"ן מבואר שעדיין לא מכרה את השדה, וכמו שיובא להלן, ולפי דבריהם א"ש הכל בפשיטות (וכמ"ש בשרש ישי ובמשיב נפש שם), דלכן הוצרך לקנות מנעמי, ולא נזכר שעשה קנין מהקונה של השדה, כי אכן בועז קנה את השדה עתה מיד נעמי. ולישנא דקרא "מכרה נעמי", ביארו האחרונים שהסכימה בדעתה למכור (שורש ישי), או שכבר הכריזו עליה וכאילו כבר נמכרה (מלבי"ם), או שכבר מכרה אלא שלא נשלם הקנין לגמרי בדרכי הקנינים (ב"ח).

ודברי רש"י הם לעיל בפרק ג פסוק ט, בביאור הפסוק ופרשת כנפיך על אמתך כי גואל אתה, ופרש"י וז"ל, כי גואל אתה, לגאול נחלת אישי, כמו שנאמר בא גואלו הקרוב אליו וגאל וגו', וחמותי ואני "צריכות למכור נחלתנו", ועתה עליך לקנות, קנה גם אותי עמה, שיזכר שם המת על נחלתו, כשאבא על השדה יאמרו זאת אשת מחלון⁷ ע"כ, הרי מבואר שעדיין לא מכרו את השדה, אלא רצו למוכרה.

וכ"כ הרמב"ן (ויקרא כה לג), שנהגו בישראל שכשצריך אדם למכור שדהו, שיבא הקודם בירושתו ויקנה אותה, והוא הנקרא גאולה, שנאמר קנה לך את שדי אשר בענתות כי לך משפט הגאולה לקנות, וכן מפורש שם בענין בועז ע"כ, הרי שגאולת בועז היתה מיד נעמי עצמה, ולא מהקונה. ועי' שם שאף בגאולה זו יש קדימה לקרוב יותר, בדומה לבר מצרא, ולכן הוצרך בועז לקבל רשות וקנין מהגואל, שאינו רוצה לגאול את השדה.

ולפי דבריהם יש ליישב דקדוק נוסף בלשון הפסוקים, דהנה בתחילה אמר בועז לגואל, "חלקת השדה" אשר לאלימלך מכרה נעמי, הרי שדיבר על שדה מסוימת בדוקא, ולבסוף אמר עדים אתם גו' כי קניתי "את כל אשר לאלימלך" ואת כל אשר לכליון וגו', ומשמע שהיו לו נכסים רבים, ואמאי הזכיר מתחלה

6 והב"ח כתב דאפשר שקדשה בשש שעורים שנתן לה מקודם, וקדשה על תנאי שלא ירצה הגואל לישאנה, ומאחר שסירב הגואל, נתקדשה למפרע. ועי' גיטין כה ב, דבכה"ג דע"מ שירצה אבא תליא בדין ברירה, אלא דמדברי הרמב"ם ושורש שם דמועיל התנאי, הוכיח השאג"א סי' צג דבקדושי כסף אינו תלוי בכרירה ע"ש.

7 מבואר ברש"י שהטעם שהוצרך לישא את רות יחד גאולת השדה, הוא כדי שיקרא שם המת על נחלתו, וכמו שפרש"י גם בפרק ד פסוק י, להקים שם המת על נחלתו, מתוך שאשתו יוצאה ובאה בנחלה, ומכנסת ומוציאה, אומרים זאת היתה אשת מחלון, שמו נזכר עליה. וראה להלן שיש סוברים ששואה מדין יבום.

שרות נשתמשה בזכות זו שיש לה בקרקע, בשביל להכריח את הגואל אותה לישאנה, וכדפרש"י שרות אינה מתרצית למכור אלא לנושאה, ולבסוף כשאכן נמנע הגואל מלגאול את השדה, ובוועז גאל את השדה ואת רות, שוב מתייחסת המכירה לנעמי בלבד, שהרי רות נתנה לה למכור כרצונה לצורך שניהם. ומטעם זה כתוב "מיד נעמי ומאת רות", ולא כתוב ומיד רות, דהיתה טפילה למכירה זו, וכמ"ש באגרת שמואל.

הגאולה מיד נעמי או מהקונה

כתיב חלקת השדה אשר לאחינו אלימלך "מכרה נעמי" השבה משדה מואב. ופשטיה דקרא שכבר מכרה את השדה (וכ"כ הרי"ד ור"י קרא), ובוועז גאל את השדה מיד הלוקח, וכדין מוכר שדה אחוזה שביד המוכר או קרוביו לגאול אותה מיד הלוקח.

ותמהו האחרונים הרי שדה אחוזה אינה נגאלת בתוך שתי שנים ממכירתה, כדתנן בערכין כט ב, ונעמי מכרה את השדה רק לאחר ששבה משדה מואב ומאז לא עברו אלא ג' חדשים, והיאך גאלוהו מיד הקונה. ובשרש ישי (למהר"ש אלקבץ) רצה לחדש שדוקא המוכר אינו יכול לגאול בתוך ב"ש, אבל קרוביו יכולים לגאול בתוך זמן זה, ולכן היה בועז רשאי לגאול בתוך הזמן. ובמשיב נפש (מהב"ח) תמה עליו שאין חילוק בין המוכר לקרוביו, ולכן תירץ שדוקא המוכר שדהו מדעתו ורצונו, אינו רשאי לגאול בתוך ב"ש, אבל מלוח שמוכר את שדהו של הלוה לפריעת חובו, כיון שבעל השדה הוצרך למוכרו בע"כ, רשאי לפדותו לאלתר, והכ"נ מאחר שנעמי מכרה את השדה של היורשים בע"כ לצורך גביית כתובתה, ניתן לגאול אותם מיד⁵. עוד תירץ הב"ח (וכ"כ המקנה קדושין כא), שאכן הגאולה לא חלה עד לאחר שתי שנים, ובוועז עשה קנין כדי לגאול את השדה בהגיע זמנה להגאל.

עוד ילה"ק דאם כבר מכרה את חלקת השדה, מה אמר בועז לגואל ביום קנותך השדה "מיד נעמי", וכן בסוף אמר קניתי את כל אשר לאלימלך וגו' "מיד נעמי", והרי נעמי כבר מכרה את השדה, וצריך לגאול אותה מיד הקונה אותה ולא מיד נעמי. ועי' שרש ישי וב"ח שם שהקשו כן, וחיידשו שקרוב אינו יכול לגאול את השדה אלא מדעתו והסכמתו של המוכר, ולכן הוצרכו לקנות מנעמי רשות לגאול את השדה. ויתכן עוד לדעת הסוברים שגאולת קרובים חוזרת למוכר (עי' אבנ"ז יו"ד סי' תנט), ולכן הוצרך לעשות קנין אף מנעמי, שתישאר הקרקע בידו.

בנוסף יש להעיר דלכא' עיקר הקנין חסר מן הספר, דלא נזכר אלא שקנה את השדה מיד נעמי, ושעשה מעשה קנין עם הגואל (ראה להלן), אבל עיקר קנין

5 והנה אי נימא שאבי נעמי כבר מת ולא היו לו בנים, הרי שירשה נעמי שליש מהשדה, וחלק זה מכרה מדעתה ומרצונה, וא"כ לא ניתן לגאול אלא את שאר השדה שנכתה משאר היורשים, ובפסוק מבואר להדיא שגאל הכל, אך באמת אין לנו מקור שלא היה לנעמי אב או אחים (ואמנם הב"ח עצמו כתב שנעמי ירשה שליש שדה וצ"ע).

שייכת לגואל, ואינו צריך אלא לסלק את חוב הכתובה של נעמי ורות, ואיזה גאולה יש כאן (ובדוחק י"ל שאכן הגאולה לא תתקיים בחלק ירושתו של הגואל, אלא בחלק הירושה של נעמי ושל בועז, שהקרוב צריך לקנותו וכמו שהובא לעיל בשם הרמב"ן, ולבסוף כשבועז גאל את השדה, לא גאל אלא את החלק של נעמי ושל הגואל, שהרי שלישי מהשדה כבר שייכת לו ואינו צריך אלא לפרוע את הכתובה, וכ"ז דוחק גדול). ולול"ד היה נראה שנעמי ורות כבר גבו את השדות בכתובתן, והקנין הוא רק מהם.

ואכן בראשונים (אבן עזרא כאן ורמב"ן ויקרא שם) מבואר באופן אחר, דבאמת בועז קנה את השדה מנעמי, והקנין שעשה עם בועז היה על נתינת הרשות לגאול במקומו, דכיון דהקרוב קרוב קודם, אין הבא אחריו יכול לגאול אלא ברשותו והסכמתו של הקרוב הראשון, והוצרך לקנות ממנו שמרשהו לגאול כדי שלא יחזור בו. וכע"ז מצינו לגבי בר מצרא, שהרוצה לקנות שדה וחושש שבר המצרא יערער עליו לאחר קניית השדה, יש לו לעשות קנין עם הבר מצרא שלא יעכב עליו, ופירש הנמוק"י (סנהדרין ד ב) שאע"פ שנראה כקנין דברים מועיל, שהקנין מחזק את הדברים שסיכמו ביניהם⁸.

ועי' מקנה שם ומלבי"ם כאן שהוסיפו עוד, דהנה שיטת הרשב"א שגאולת קרובים יכולה להתקיים רק בקרוב הראשון, ואם אינו יכול או רוצה לגאול, אין הקרוב שאחריו רשאי לגאול, וקשה הרי הכא חזינן שהגואל לא רצה לגאול, וגאל בועז במקומו, וכמפורש בפסוק ואם לא יגאל הגידה לי כי אין זולתך לגאול ואנוכי אחריו. וכתבו האחרונים הנ"ל ליישב דאדרבא, בשביל זה עשה בועז קנין עם הגואל, שיעמוד במקומו ויהיה רשאי לגאול כמותו⁹.

והנה בקצה"ח (סי' קצה סק"א) הביא את דברי התוס' (ערכין ל א) שכל דבר החוזר לבעלים, כמו מתנה ע"מ להחזיר או שאלה ושכירות, אינה נקנית בחליפין, דדמיא לטובת הנאה שאינה נקנית בחליפין, והקשה הקצה"ח דהא המקור של קנין חליפין הוא מגואל ובוועז, והגואל היה יורש של השדה וסוף השדה לחזור אליו ביובל, דהא היה בזמן שהיובל נוהג, ומכ"מ קנה ממנו בועז את השדה בקנין חליפין, הרי שאף דבר שסופו לחזור נקנה בחליפין.

⁸ ועי' רש"י קדושין ג א, דשדה נקנית בחליפין, דכתיב וישלוף נעלו, והתם שדה הוא, ומשמע קצת כדברי הפנ"י שהקנין היה על גוף השדה ולא על זכות הגאולה, ועי'.

⁹ וכיוצא"ב כתב הנצי"ב בהעמק דבר ויקרא כז כ, שהמוכר שדהו יכול למכור לאחר את זכות גאולת השדה, והוכיח כן מבוועז. ועי' קנין פירות להגר"ק (פ"ב אות סה) שתמה ע"ד המקנה דלא שייכא ע"ז מכירה ע"ש.

רק שדה אחת. ועוד, דבתחילה הזכיר רק את השדה של אלימלך, ולבסוף קנה גם את כל נכסי כליון ומחלון, ומאי שנא.

ולפי הנ"ל י"ל בפשיטות, דהנה שדותיהם של מחלון וכליון בודאי היו שדה מקנה ולא שדה אחוזה, שהרי לא מדובר על שדות שירשו מאלימלך (דהם נכתבו בפני עצמם, את כל אשר לאלימלך), ובשדה מקנה אין דין גאולת קרובים, ושפיר יכלה נעמי למוכרם מיד לבועז, גם בלא קבלת רשות מהגואל שקרוב יותר, וגם על שדותיו של אלימלך לא הוצרכו לבקש רשות מהגואל, אלא לענין "חלקת השדה", שנקראה כך מחמת שאלימלך ירש שדה זו מאביו נחשון וקיבל חלק ממנה (וכמ"ש באגרת שמואל), והרי היא שדה אחוזה שנוהג בה דין גאולת קרובים.

הקנין עם הגואל

כתיב, וזאת לפנים בישראל על הגאולה וגו' שלף איש נעלו ונתן לרעהו וגו', ויאמר הגואל לבועז קנה לך, וישלוף נעלו.

הנה לא נזכר בפסוק ממי קנה בועז בשליפת הנעל, ולכאורה נראה שהקנין היה עם נעמי, וכפי שנראה מהפסוק הבא, ויאמר בועז לזקנים וכל העם, עדים אתם היום, כי קניתי את כל אשר לאלימלך וגו' מיד נעמי, הרי שע"י שליפת הנעל קנה את השדה מנעמי, ואכן כ"כ באגרת שמואל שבוועז נתן את הנעל לנעמי תמורת השדה.

אלא דבגמ' (ב"מ מז א) מפורש שהקנין היה עם הגואל ולא עם נעמי, ופליגי התנאים עם בועז את הנעל לגואל או הגואל לבועז, והיינו עם קונים בכליו של הקונה או בכליו של מקנה, ועכ"פ לכו"ע קנה בועז מהגואל, וצ"ב מה קנה ממנו, והרי השדה היא של נעמי, וגם בהמשך הפסוק נזכר שקנאו מנעמי ולא מבוועז וכמו שנתבאר, וכה"ק בדברי שאול על רות ונשאר בצע"ג (ועי' שו"ת חת"ס ח"ז סי' לה, שלדידן שקונים בכליו של קונה, י"ל שהגואל קיבל את הסודר בשליחותה של נעמי, ועי"ז קנתה מדין עבד כנעני, אך למ"ד שהגואל נתן לבועז קשה ע"ש, ועוד דבגמ' משמע שהגואל עצמו הוא המקנה).

ועיין פני יהושע (קדושין ג א) שכתב וז"ל, דאע"ג דמשמע דהשדה היה ג"כ של רות, מ"מ כיון דהגואל היה הקרוב וראוי לירש את מחלון, היה השדה ברשותו, אלא כיון שהיה לרות שיעבוד כתובתה מיקרי נמי שדה שלה ע"כ, ור"ל שהגואל ירש את מחלון בן אחיו, אלא שהשדה משועבדת לרות אשתו ולכן נקראת היא מוכרת, אבל מעשה הקנין של בועז היה עם הגואל, שהשדה בבעלותו כל זמן שלא גבתה את כתובתה (ועי' חת"ס שם עד"ז ודבריו צ"ע).

וצ"ב שהרי בועז ביקש מהגואל לגאול את השדה, ולפי הנ"ל אין כאן דין גאולה כלל, שהרי השדה כבר

[וצ"ב איך קונה את השדה ע"י שבירת החבית, וביארו האחרונים דכיון דנהגו כן שפיר קונה, מדין סיטומתא (ב"מ עד א). ועי' דבר אברהם (ח"א סי' א), שהוכיח מלשון הירושלמי ששורש קנין חליפין הוא מדין מנהג וסיטומתא, כיון שדימהו הירושלמי לקנין קצצה ע"ש, ודבריו תמוהים, דהא הירושלמי ממשיך שלבסוף עברו לכסף שטר וחזקה, וזה ודאי לא מדין סיטומתא, וע"כ דמבאר רק את שינויי המנהגים באיזה קנין נהגו לקנות. וגם עיקר דבריו הם נגד דברי הראשונים שדנו אי חליפין מטעם כסף, ועוד דאי יסוד חליפין הוא מדין מנהג, אמאי צריך דוקא כלי, ומה המחלוקת אם בכליו של מקנה או של קונה, נבדוק מהו המנהג.]

ועי' מלבי"ם (וכ"כ ר' אייזל חריף בשפת הנחל דרוש יז) שכתב לבאר אמאי החליפו את המנהג שלא לקנות בשליפת הנעל אלא בקצצה, ועוד דכיון שנשתנה המנהג למה חזר בועז למנהג הישן לקנות בשליפת הנעל. וביאר ע"פ קושיית הקצה"ח דלעיל, דבזמן שהיובל נוהג והשדות חוזרות לבעליהן א"א לקנות בחליפין, ואיך קנה בועז את השדה בחליפין, וכתב דבאמת מטעם זה לא קנו בחליפין אלא ביובל ראשון, שאז היה קנין גמור והיובל הוא אפקעתא דמלכא (כמבואר בגיטין מח א), ומיובל שני ואילך דהוה קנין לזמן, עברו לקנות בקצצה, משא"כ בועז שייבם את רות וממילא זכה בנכסים, שפיר יכול לקנות בחליפין כיון דירושת היבם אינה חוזרת ביובל (והוסיף דלא רצה לקנות בקצצה, כיון שהנושא אשה שאינה הגונה היו עושים ג"כ קצצה כמבואר בכתובות ובירושלמי שם, וחשש לטועים שהקצצה נעשית לפי שנשא את רות המואביה) עכ"ד. ועי' שפת הנחל (מר' אייזל חריף דרוש יז) שהאריך ג"כ לבאר עד"ז.

הנה מש"כ שבועז ייבם את רות, אע"פ שלא היתה אשת אחיו (וגם היתה נכרית ולא חלו בה קידושי מחלון), אלא בת דודו, הוא ע"פ מש"כ הרמב"ן (בראשית לח ח), שהענין של יבום קיים אף בנישואי שאר קרובים, ובנישואי רות לבעוז היה בחינה של יבום ע"ש¹², ומטעם זה כתב המלבי"ם שבועז יורש את השדות ואינו צריך להחזירם ביובל, וכדין כל ירושת יבם, וכ"כ החשק שלמה (קדושין כו).

אמנם מלבד דגוף הדין שירושת היבם אינה חוזרת ביובל אינו מוסכם, והוה פלוגתא דתנאי (בכורות נב ב), אך בנד"ד שלא היה יבום גמור, תמוה לומר שיורש את הנכסים מחמת היבום ואף אינה חוזרת ביובל¹³. ועוד דאם קונה ע"י יבום למה צריך כלל את

ומבואר מדברי הקצה"ח שבועז קנה את גוף השדה מהגואל שירשה, והיינו כהבנת הפנ"י דהקנין לא היה על זכות הגאולה, אלא על גוף השדה. אכן לפי דברי הראשונים שקנית השדה היתה מיד נעמי (שכבר גבתה את השדה בכתובתה), ובעז קנה מהגואל את הזכות לגאול את השדה, לק"מ, דזכות זו אין סופו לחזור, דהגואל ויתר על זכות הגאולה לעולם.

אך באמת דגם לפי הבנת הפנ"י והקצה"ח שהגואל מכר את השדה לבעוז, עכ"פ יש לחלק בין מתנה ע"מ להחזיר או שאלה ושכירות שאינם נקנים בחליפין, לבין קונה שדה בזמן שהיובל נוהג, דכיון שמכר לו את השדה לזמן מרובה, לא דמיא לטובת הנאה, ודוקא בשאלה שנשארת ברשות הבעלים, או במתנה ע"מ להחזיר לאלתר, דדמיא לטובה"נ, אינם נקנים בחליפין, וכ"כ בשו"ת אמרי שפר (קלצקין) סי' יח¹⁰.

ביאור "זאת לפנים בישראל"

כתיב זאת לפנים בישראל, על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר, שלף איש נעלו¹¹ ונתן לרעהו, וזאת התעודה בישראל.

הנה הלשון "זאת לפנים" בישראל, משמע שהיה בזה שינויי מנהגים, ועי' ר"י קרא שפירש שמתחלה נהגו לעשות חליפין בנעל, ואח"כ התחילו לקנות בכסף הבגד. אכן מצינו בירושלמי (קדושין פ"א ה"ה, וכו"ה ברור"ר כאן) וז"ל, בראשונה היו קונים בשליפת הנעל, הדא היא דכתיב, וזאת לפנים בישראל על הגאולה ועל התמורה שלף איש נעלו וגו', חזרו להיות קונים בקצצה, מהו בקצצה, בשעה שהיה אדם מוכר שדה אחוזתו, היו קרוביו מביאין חביות וממלאין אותן קליות ואגוזים, ושוברין לפני התינוקות, והתינוקות מלקטין ואומר נקצץ פלוני מאחוזתו, ובשעה שהיה מחזירה לו היו עושין כך, ואומרים חזר פלוני לאחוזתו כו', חזרו להיות קונים בכסף ובשטר ובחזקה ע"כ. והיינו ד"לפנים בישראל" נהגו לקנות בשליפת נעל, ואח"כ עברו לקנות בקנין קצצה, ולבסוף עברו לקנין כסף שטר וחזקה.

¹⁰ ובעיקר קושיית הקצה"ח, ע"ע בכסף הקדשים חו"מ רי ג ולבוש מרדכי ב"ב סי' יז ואבן שתייה סי' פה וחבל יעקב ח"א סי' יט ומעדני ארץ שביעית סי' יד ומנח"ש ב"מ יא ב ונר אהרן שיעור י, ועי' להלן תי' מהמלבי"ם.

¹¹ נח' המפרשים אם הכוונה למנעל, או לכסף הבגד, דבתרוגום כתב "נרתיק יד ימיניה", והובא ברמב"ן שמות כח מא ובדעת זקנים וחזקונים שם ג ה, אך מדברי הירושלמי והמדרש דלהלן משמע שהוא מנעל כפשוטו, וכ"מ בזהר שהביא בשרש ישי (ובזוהר שם האריך ע"פ סוד דקנין ע"י שליפת הנעל נהג רק לפנים בישראל שהיו צדיקים ומשנתרבו הרשעים אין לקנות כן). והטעם שקנו בנעל דוקא, עי' אבן עזרא ורלב"ג (ויש שפירשו דכיון דאי תפיס מיתפיס לדעת רב אשי בנדרים מח ב, לכן קנו בנעל שהמנהג להחזיר כדי שלא להשאיר את הנותן יחף, וגם אין לו מה לעשות עם נעל אחת, ואגב יש לציין לדברי המיוחס לריטב"א ב"מ מז א בשם רבינו אפרים, שהטעם שנהגו לקנות בסודר של עדים, כיון דאי תפיס מיתפיס ואתו לאינצויי, אבל סודר של עדים לא חציף לתפוס מהם).

¹² ויש חולקים שאין כאן סרך של יבום, עי' אבן עזרא ואברבנאל בפרשת כי תצא, וכ"כ ברש"י כדלעיל הערה 7.

¹³ ועד"ז יש לתמוה על מש"כ המהרש"א בח"א יבמות עז א, שאין להוכיח דמואבי ולא מואבית מהא דנשא בועז את רות, דאף אי אסורה לו בלאו היה יכול לייבמה, כיון דעשה דיבום דוחה ל"ת דמואבי ע"ש, ותמוה דהא אינו יבום גמור ואין כאן מצות עשה.

אם כן. הרי כל מה שאדם מסכים לסבול זה רק אם יודע שיהיה לו עתיד טוב יותר, ואחרי שעם ישראל נודע לו לאחר כמה ימים מזמן יציאתו ממצרים שהוא הולך להיות ארבעים שנה במדבר, ולא להיכנס לארץ ישראל, שזה היה כל תקוותו. מה נתן להם כוח להחזיק מעמד באמונה?!

עבודת ישראל במדבר היה לקבל ברצון את הנהגת הבורא, וזה העלה אותם לדרגה העליונה ביותר

ויתכן לומר, שעבודת עם ישראל במדבר היתה בבחינה של 'לעשות רצונך אלוקי חפצתי', שכל דרך החיים שלהם היה לעשות מה שהם מצווים, וכל דבר לא טוב שעובר עליהם הריהם 'מקבלים' ברצון את הנהגת הבורא' וכמו שכתבו ע"ז מאורי החסידות שזו תכלית הבריאה. ומאחר ואמר להם ה' להישאר במדבר קיבלו זאת בלב שלם, ועל אף שבכך נגזזו כל שאיפותיהם שעבדו למען זה כ"כ הרבה שנים בסבל ובקושי, מכל מקום אם ה' מועיד להם תפקיד אחר, הם מקבלים זאת ברצון, כי כך ה' ציוה עליהם. ומזה הטעם נמחלו העוונות, וזכו לעולם הבא, כיון שאין דבר נשגב יותר מלקבל ברצון את הנהגת הבורא, להמליך את ה' על עצמו בהמלכה גמורה, תוך ביטול המציאות העצמית, ומסירת כל החושים והרצונות וההרגשות אליו יתברך. מחמת שעשו כן עם ישראל, זה מה שנתן להם את הכוח להיות במדבר ולא להיכנס לארץ ישראל.

דווקא ביטול הרצון העצמי לנוכח הדעה העליונה, הוא שהקנה לאותו הדור את התואר הנשגב: 'דור דעה'¹⁴.

הדבר המבדיל בין יהודי לגוי, ומה שנותן כוח בקשיים זה תובנה זו 'לקבל ברצון את הנהגת הבורא'

ולמעשה זה אחד ההבדלים המהותיים ביותר בין ישראל לעמים, כשליהודי יש קושי, אף אם הוא נראה בלתי נתפס ובלא הסבר ואין יכולת לעמוד בו, הרי שלגוי אין במה להתחזק אך ליהודי המאמין בה', ומאמין שבא לעולם בכדי למלאות את תפקידו בעולם, הרי שהאמונה בכך שאם זה רצון ה' אז מקבלים זאת בשמחה, כי זהו רצון ה' ובאנו לעולם בכדי לעשות את רצונו יתברך, ואם לעשות את רצון ה' זה אומר להתמודד עם דברים קשים, אז עושים זאת גם כן, ובשמחה.

ואכן בגמ' מבואר שהדרך להמתיק את הייסורים זה 'לקבלינהו בשמחה' והטעם לכך כאמור, כאשר יהודי מוסר את הנהגתו לידי הקב"ה ובשמחה, נמתקים מעליו הדינים, ה' אינו רוצה שיהיה לאדם קשה בחיים, הוא רוצה שיתקרב אליו, ואם האדם שוכח זאת אז יש לו קשיים שע"ז יתחזק באמונה, ואם האדם מתחזק תכף, ומקבל ברצון את הנהגת הבורא, אז כבר אין מקום לקושי, ומשפיעים עליו רק חסדים ורחמים.

(ט) 'שם תהא קבורתכם'

וַיִּתְּנָבוּ בְּמִתְחִיתָיָהּ הַקֶּר (שמות יט, יז)

דרשו על זה חז"ל, שאמר הקב"ה לעם ישראל 'אם תקבלון תורתנו מוטב, ואם לאו שם תהא קבורתכם', ע"כ.

ועמדו ע"ז בספרי חסידות והמוסר, מדוע הוצרך הקב"ה לומר לעם ישראל כך והרי כבר אמרו 'נעשה ונשמע', וקיבלו על עצמם שמירת התורה והמצוות, ומדוע היו מוכרחים לקבל על עצמם שוב, תמהו במפרשים על הלשון 'שם תהא קבורתכם' שלכאורה צריך לומר 'פה תהא קבורתכם': תחת ההר. אכן מלשון הנאמר משמע שבמקום אחר תהיה הקבורה.

עוד יש להתבונן על נוסח הלשון שנאמרה לעם ישראל, הרי זמן מתן תורה הוא הזמן הכי נעלה שהיה לעם ישראל, שאז הוכרז

החליפין, ואם בשביל הזכות לגאול את השדה מאחר שיש יותר קרוב, וסבר המלבי"ם שקנין זה נחשב דבר החוזר, כיון שמחמתו יקנה את הנכסים שבסוף יחזרו ביובל, א"כ אכתי תיקשי דהא זכה בקנין אף לגאול את חלקה של נעמי, וחלק זה עתיד לחזור ביובל דאינו ע"י יבום, ואיך מהני ביה חליפין. זאת מלבד דלא מסתברא לומר שבזמן הבית לא יכלו לקנות בקנין חליפין, והיינו מטעם דבקנין לזמן מרובה לא דמיא לטוה"נ וכמשנ"ת לעיל. וגם בעיקר הדבר אין נראה להצריך טעמים לשינויי המנהגים, למה עברו מחליפין לקצצה, דאכתי לא יתבאר למה עברו אח"כ מקצצה לכסף שטר וחזקה.

ומשה"ק המלבי"ם דכיון דכתיב וזאת לפנים בישראל, הרי שעתה לא נהגו לקנות בחליפין, וא"כ למה קנה בועז בחליפין, יישובו פשוט, דהא ספר רות נכתב ע"י שמואל כמה דורות אחר כך, ובזמנו נהגו לקנות בקצצה, ומבאר למה קנה בועז בחליפין, משום דלפנים בישראל (היינו בתקופת בועז) נהגו כן, וכ"כ להדיא בפ' הרי"ד על רות, וזאת לפנים בישראל, דברי הספר הם שאומרים כך הה מנהג אז בישראל, ולק"מ.

פניני פז / הרב אברהם נח זלצמן, מח"ס 'אדני פז' על סוגיות הש"ס

(ה) מדוע דור המדבר נקראו דור דעה

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה בְּמִדְבַר סִינַי בְּאֶהָל מוֹעֵד בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ הַשְּׁנַי בְּשָׁנָה הַשְּׁנִית לְצֵאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לֵאמֹר. שְׂאוּ אֶת רֹאשׁ פְּלִיעֻדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּחְתֶּם לְבֵית אֲבֹתְכֶם בְּמִסְפַּר שְׁמוֹת כָּל זָכָר לְגִלְגֻלְתֶּם. מִכֹּן עֲשִׂרִים שָׁנָה וּמַעֲלָה כָּל יֵצֵא צֶבֶא בְּיִשְׂרָאֵל תִּפְקְדוּ אֹתָם לְצֶבֶאֲתָם אֲתָה וְאַהֲרֹן (א, א-ג)

ידוע שהתקופה הכי מובחרת של עם ישראל היה דוקא זמן שהותם במדבר, כמו שכתוב במדרש שעם ישראל במדבר היו 'דור דעה', ונמחלו להם העוונות, והיו כל הדור ההוא בני עולם הבא. ולכאורה יש לקרב מעט אל שכלנו, היכן אנו פוגשים את ה'דעה' שבהם שמחמתה נקראו 'דור דעה'?

מה נתן לעם ישראל את הכוח להחזיק במדבר כאשר ידעו

שלא יזכו לעלות לארץ ישראל

ויש לבאר זאת ובהקדם שהנה מתברר שמלכתחילה לא היו עתידים להיכנס לארץ ישראל, כמו שכתוב בספרים הקדושים, שמחמת שבכניסת עם ישראל לארץ היו צריכים להילחם עם ל"ו מלכים, הרי שהדור שהיו בארץ מצרים לא היו כשירים לכך, מחמת שהיו עבדים הרבה שנים, לא היה להם את העוז להילחם ולעמוד כנגד אנשים חופשיים, ולכן היה צריך שיכנס דור שלא היו עבדים.

נמצא מכך שהעם שסבל במצרים במשך דורות רבים על מנת להיכנס לארץ ישראל, וסבל סבל בגשמיות ורוחניות, והתמודד כ"כ הרבה לא זכה להיכנס לארץ ישראל. ומה החזיק אותם מעמד

¹⁴ וגם החטאים שחטאו במדבר, הלוא דרשו בהם דורשי רשומות, שלא היו כי אם לשם שמים ובמטרה להתקרב לה' (עי' דרכי נעם).

שיתנתק הקשר ח"ו לא תהיה תקומה לשונאיהם של ישראל ח"ו, וממילא לא יהיה קיום לעולם, שהרי נברא בשביל ישראל. 'שם' תהא קבורתכם', איפה זה 'שם'? אולי באה התורה לרמז לנו כאן על הנאמר (דברים ל, ד) 'אם יִהְיֶה נִדְחָךְ בְּקִצֵּה הַשָּׂמַיִם – מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּמִשָּׁם יִקְרָךְ'.

(י) שו"ת על הפרשה.

מאת: הרב שר שלום עפג'ין הלוי מח"ס סדרת דובר שלום. לע"נ הטהורה של מרן רשכבה"ג הגאון המופלא מורינו שמריהו יוסף חיים קנייבסקי צוקללה"ה זיע"א.

פרשת נשא.

בְּרַכָּךָ יְהִי וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהִי פָנָיו אֵלֶיךָ וַיִּחַנְךָ: יִשְׂאָ יְהִי פָנָיו אֵלֶיךָ וְיִשָּׂם לְךָ שְׁלוֹם: (פ"ו, פכ"ד).

שאלה: מה מעלת ברכת כהנים.

תשובה: בפירוש הרוקח כתב ושלש מאות פעמים הוזכר אהרן בואלה שמות ובויקרא וגם בוידבר ה' אל משה במדבר סיני וכו' ואם היו שלש מאות כהנים עומדים בהר הזיתים והיו אומרים ברכת כהנים **היה בא משיח** (רוקח פ' תצוה).

שאלה: למה נסמכה סמך פרשה זו לברכת כהנים אשר חותם כל הברכות בשלום.

תשובה: כי אם אין שלום אין כלום, לפיכך השלום בא בגמר החתימה ואחרון חביב, כי כל הקודמים נראה כאילו עדיין הם חסרים עד ביאת הברכה שאחריה הבאה למלאות מה שחסרה הברכה הראשונה, אבל האחרונה אינה חסירה כלום כי אין צורך עוד בשום ברכה שתבא אחריה למלאות חסרונה, ע"כ המדרש משבח ואומר גדול השלום שהוא חותם כל הברכות כי זה מורה על חסרון הברכות הקודמים ועל מעלת החתימה, ויצירת האדם באחרונה יוכיח וע"כ נמצאו מדרשים רבים המדברים ממעלת השלום שיש בו צורך בתחוננים ובעליונים ואמרו עוד (במ"ר יא.ז) גדול השלום שאפילו המתים צריכין לו שנאמר (בראשית טו.טו) ואתה תבא אל אבותיך בשלום. אין הפירוש שיש איזו קטטה ומריבה בין המתים שיצטרכו אל השלום, אלא המתים צריכין שיהיה שלום בין החיים כי אם אין שלום בין החיים והם מחרפים זה את זה עד מהרה ירוץ דברו לחרף את החיים ואת המתים עד שאפילו לשוכני עפר אין מנוחה בקבר מריב לשונות של החיים כמעשה של ההיא שהיתה קבורה במחצלת של קנים, (ברכות יח:) וכמעשה בכל יום בדורינו, ע"כ צריכין המתים שיהיה שלום בין החיים ואז ינחו על משכבותם שלום. (כלי יקר). [א"ה. אגב אורחא אביא מה שראיתי אודות מה דאומרים בברכהמ"ז הרחמן הוא יתן שלום בנינו שפי' בינינו בפשטות הוא בין אדם להבירו אך בהגדש"פ אול"צ מובא בשם גאון אחד דפי' בנינו פי' בינינו לבין אבינו שבשמיים. והוא חידוש].

שאלה: מה הנאה יש לכהנים בברכה זו שתהיה נחשבת בכלל כל מתנות כהונה.

תשובה: ת"ל (בראשית יב.ג) ואברכה מברכיך. א"כ ע"י ברכה זו יקבלו גם המה ברכה. (ועיין חולין מט. ואני אברכם, תניא ר' ישמעאל אומר וכו' כהנים מברכים לישראל והקב"ה מברך לכהנים) ועוד שנוסח הברכות יברכך ה'. ודרו"ל (במ"ר יא.ה) בנכסים, וברכה זו חוזרת גם לכהנים כי בזמן שיש לישראל נכסים מרובים לפיהם ירבו מתנות כהונה תרומות ומעשרות דאם לא כן מאין יקחו המן הגורן או מן היקב. (כלי יקר).

יום המיוחס.

שאלה: מדוע נקרא יום ב' דר"ח סיון יום המיוחס.

למעשה 'דת ישראל', שעד אז היו רק צאצאי אברהם יצחק ויעקב, וממתן תורה נהפכו לעם בפני עצמו, וזה זמן כלולות לעם ישראל, ומדוע בזמן כזה נעלה נוסח הבקשה נאמרה בדרך כזו של איום, הרי בזמן עת דודים הדברים מתקבלים גם כשנאמרים בחיבה?

בהקדם יש להתבונן על ההזהרות הרבות בפרשת הקללות

ויתכן לומר, שדוקא נוסח הלשון מורה על גודל האהבה, ובהקדם, שהנה בפרשת בחוקותי מבואר כל הקללות שיהיו לעם ישראל באם לא ישמרו את התורה, וכאשר מתבוננים בכל החומרה של העונשים אפשר לקבל 'רגלים קרות' נראה כאילו יש מטרה לחזק את עם ישראל מעל פני האדמה בכל צורה אפשרית מתוך ייסורים עצומים, ומדוע זה כך?

סיבת ההזהרות הרבות נובעת מתוך אהבה של ה' לישראל, ולא מתוך הרצון להענישם

ושמעתי על זה יישוב מאת מורי חמי המחנך הנודע הרב קלמן רונגרטן שליט"א, שדוקא הנוסח הזה מורה על גודל אהבת ה' לבניו, שהרי זה כמו בן שיוצא לטיול שיש בו סיכונים, אז האב מזהיר את בנו בכל נוסח שהוא שלא יעז הבן לסכן את נפשו, הבן מבוהל מההזהרות אך בפנימיות הוא מבין שזה משום שהוא כל כך אהוב על אביו, עד שאביו רוצה בכל מחיר למנוע כל נזק שהוא שיקרה לבנו, ולכן הוא מזהיר אותו בכל הזהרה שהיא שיזהר, שלא יקרה לו כל רע, ונמצא שדוקא ההזהרות מראות על גודל אהבה.

ה"ה בפרשת הקללות, דוקא זה מראה על גודל האהבה של ה' לבניו, שכביכול מאחר ועם ישראל נהיו בני ה', והם חלק אלוך ממעל, ואחד מן הקניינים שיש לה' בעולמו (פסחים פז), לכן הקב"ה אב הרחמן מזהיר כל כך שחס ושלום לא ייפרדו בניו בני ישראל מאיתו. לכן נאמרו כל ההזהרות האלו, לא מתוך התחייבות למימוש, כמו מתוך רצון להזהיר את בניו לבל יחבלו בקשר העז בינו לביןם.

בזה מתבאר הלשון 'לא מאסתים' בפרשת הקללות, שזה

המהות של ההזהרה

נאמר בפרשת הקללות 'ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים'. איך זה נכנס שם?

לאור הדברים הנ"ל, שמא אפשר לומר, שאחרי כל ההזהרות שתוכן רצוף אהבה, כביכול יש שלב ש את המניע העיקרי בפרשת הקללות, שהוא האהבה העצומה, וזה מה שנאמר 'לא מאסתים ולא געלתים' כלומר 'בני אני אוהב אתכם תמיד בכל מצב ובכל זמן, גם כשתחטאו, ותענשו – דעו שאני איתכם ואוהב אתכם'.¹⁵

במתן תורה הקשר של ישראל לה' היה כ"כ חזק והדרך לבטא שאין דרך חזרה זה הנוסח והמשמעות של שם תהא קבורתכם על פי זה יש לומר, שדוקא במתן תורה אמר הקב"ה לישראל 'שם תהא קבורתכם', משום שאז הגיעה האהבה לשיא, והביטוי הגדול ביותר לאהבה הוא להראות כמה הקשר יקר ללב האוהב עד שוויתור עליו יהיה אסון שאינו ניתן לעיכול.

זהו הביטוי הן בנוסח והן במשמעות: 'שם תהא קבורתכם', לאו דוקא כעת שיכול ה' להפיל על ישראל את ההר, אלא בזמן ההוא

¹⁵ אולי אפשר להשוות זאת במדת-מה לסיפור הידוע שהבעש"ט שלח תלמידיו לראות מלמד שמסביר לתלמידים שלו את 'ברכי נפשי', שם נאמר באמצע 'מה רבו מעשיך השם' שדבר זה אינו קשור למה שנאמר אחרי זה ולפני זה, ושמעו שביאר המלמד לתלמידיו שזה נאמר כהתפרצות רגשות הלב, כששיבח דוד המלך את הבריאה לא כלא דוד את התרגשותו ואמר 'מה רבו'.

ואמנם כלפי גבוה אי אפשר לומר כך כפשוטו, רק בדרך הפלגה ותיאור, וקעין מה שמצאנו בפסוק "הִסְבִּי עֵינַיךָ מִנְּגִדֵי שָׁהִם הָרְהִיבֵנִי" (שיר השירים ו, ה)

מגילת רות.

כתב הר"ד אבודרהם (הספרדין ז"ל – קריאת המגילות במועדים] בהוצאת אושא י. ע. עמ' ר"מ] - וז"ל "ונוהגין לומר רות בשבועות", [א"ה. וצ"ע מדוע לא מוזכר בשו"ע בהלכות שבועות הענין של קריאת מגילת רות בשבועות [אף שלא יהא מתוך הקלף] והלא הר"ד אבודרהם שמשם דלה הרמ"א את התלכה הזו הוא באר המנהגים של מנהגי הספרדים וכפי שהעיד עליו מרנא בב"י או"ח סי' תכ"ה בתוד"ה ומ"ש רבינו ואפילו ראש חודש אלול שחל להיות בשבת מפטירין השמים כסאי וכו' והרב רבינו דוד אבודרהם [סדר הפרשיות עמ' ש"ג] והוא היה בקי בהני מילי טובא ולכן ראוי לסמוך עליו עכ"ל. א"כ מדוע איפוא לא סמך עליו כאן? הלא מדובר כאן לא בהלכה אלא במנהג!].

שאלה: מדוע נהגו לקרוא את מגילת רות בחג השבועות.

תשובה: (א) לפי שכתוב בפ' אמור אל הכהנים בענין המועדים בפ' שבועות ובקצרכם את קציר ארצכם לעני ולגר תעזוב אותם וכתוב ותורת חסד על לשונה וכו' עשה בקצירתו חסד לרות ולכך קורין בעצרת מגילת רות וכו' מצינו בוע"ז פסוקים. (מטה משה סי' תרצ"ג בשם הרוקח).

(ב) נהגו לקרות מגילת רות בחג השבועות להיותה סיפור תולדת כסאות למשפט כסאות לבית דוד לנטוע בנפשותינו מדת הבטחון ושנאמין כי כאשר הבורא י"מ שמר הבטחתו לישראל אשר הבטיחם ע"י משה נביאו בהוציאם את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה ומן השמים השמיים את קולו ויתן להם חוקים ומשפטים צדיקים ועדות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ככה ישמור הבטחתו? ויצא חוטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפריה ונחה עליו רוח ה' כאשר נחה על רבן של נביאים בשלימת נפש האלהית רוח חכמה ובינה בשלימת נפש המרגשת רוח דעת ויראת ה' בשלימת נפש הצומחת באופן כי כל רוחו יוציא בשכל ולכן ישפוט בצדק דלים והוא פועל הצדק ויוכיח במישור לענוי ארץ והוא פועל החסד המכונה בו עשית הישר וברוח שפתיו ימית רשע והוא פועל המשפט כאשר פירשנו ע"כ. (מטה משה שם בשם הר"ד אבן יחיאל).

(ג) ללמדך שלא נתנה תורה אלא ע"י יסורין ועוני. (שם).
(ד) לפי שמגילת רות נכתבה ע"י שמואל הנביא ליחס את דוד המלך שבא מרות המואביה כי כן מן השמים הסכימו על הדבר וסוף המגילה מסיים עיקר היחס מפרץ עד דוד לכבודו כדאיתא בכמה מפרשים וביום חג השבועות נולד דוד כדמוכח מן הירושלמי שהביאו התוס' פ"ק דחגיגה דוד מת בעצרת וידוע שהקב"ה משלים שנותיהם של צדיקים לפיכך נכון לקרות מגילת רות ביום הולדתו את דוד המע"ה לכבודו. (טעמי המנהגים אות תרי"ט).

(ה) זכר למעמד הר סיני שקיבלו אז ישראל סך תר"ו מצות נוסף על הז' מצות שנצטוו בני נח ועולה סה"כ למספר תרי"ג ולזה נתקן לומר מגילת רות בחג זה כי רות מספר היא תר"ו. (שם אות תר"כ בשם תשואות חן).

שאלה: מדוע כל הפסוקים במגילת רות מתחילים דוקא באות וי"ו.

תשובה: (א) אמ"ר חייא בר אבא וכו' ולמה ווי"ן לומר לך ווי לדור שגיבוריו יורדין. (מדרש לקח טוב)

(ב) הטעם המפורסם ונגלה מבואר מדברינו כי אחרי שצורת המגילה הזאת כמספר ספור קרה בשכבר מן הראוי שיהיו פסוקיה כולם בוא"ו ואמנם היות הח' הללו יוצאים הנה הוא להורות שעזבה עמה ואלהיה ותדבק לבני ברית ומוזה יבין המבין ענין נסתר כי וא"ו ומשך הוא"ו יעקב ויוסף גוף וברית חשבינן חד כדאיתא בספר התיקונים במקומות רבו מספור א"כ כל המגלה בענין הכנסה לברית הניתן לשמונה והוא מבואר לאשר עמדו בסוד ה'. (שרש ישי להגר"ש אלקבץ זצ"ל בהקדמה).

שאלה: מדוע כל הפסוקים במגילת רות מתחילין באות וא"ו חוץ

משמונה פסוקים והם:

א. יתן וכו' ב. שבנה וכו' ג. הלהן וכו' ד. באשר וכו' ה. אני וכו' ו. עיניך וכו' ז. ישלם וכו' ח. ליני וכו'.

תשובה: (א) כל הפסוקים ברות מתחילים בו' חוץ מח' רמז לרות שנתחברה לאלה הנמולים לח' ימים. (מדרש לקט טוב, תוספות השלם עמ' צ"ד).

(ב) ענין אחר לפי שח' צדיקים ומלכים יצאו מרות דוד שלמה עזויהו יותם חזקיהו אסא יהושפט צדקיהו. (שם)

תשובה: (א) לפי שעומד בין ר"ח ובין ג' ימי הגבלה על כן נקרא מיוחס. א"נ משום שהשי"ת אמר למשרע"ה בר"ח סיון שיאמר לישראל ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש והייתם לי סגולה מכל העמים וביום ראשון לא אמר להם משום חולשא דאורחא עד יום ב' לחודש כמבואר בשבת דפ"ז ע"א על כן קוראין ליום זה יום יחוס שנאמר לנו סדר יחוסנו מפי רועה נאמן בשם השי"ת. (שער בת רבים). א"נ לפי שיחוס של ישראל הוא טעם לקבלת התורה הקדושה ע"ד דאיתא בילקוט בשעה שקיבלו ישראל את התורה נתקנאו בהם אוה"ע ואמרו מה ראוי אלו להתקרב מכל האומות אמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם שנאמר הבו לה' משפחות עמים כשם שבני אדם מביאים שנאמר ויתילדו על משפחותם. (אזור אליהו פ' במדבר). (הו"ד בטעמי המנהגים).

ג' ימי הגבלה.

שאלה: מה מעלתם של ג' ימי הגבלה.

תשובה: כנגד זה זוכה להארה גדולה יותר בקבלת התורה בחג השבועות ועוד שלפי עמלו בימים אלו יהא לו סיעתא דשמיא במשך כל השנה. (אול"צ ח"ג עמ' קצ"ג).

חג השבועות.

שאלה: מדוע נקרא בשם שבועות.

תשובה: (א) כי נשבע הקב"ה שלא ימיר אותנו ואנחנו נשבענו לו שאין אנו ממירים אותו ח"ו. (טעמי המנהגים טור ברקת סי' תצ"ד).

(ב) לרמוז שלקבל התורה מנינו ז' שבועות כאשר הנטהרת בז' נקיים ולרמוז שלא ניתנה תורה עד אשר נטהרו בז' שבועות וע"כ צריך לפרוש מטומאותינו תמיד ואז נקרב לתורה. (טעמי המנהגים בשם במדבר קדמות מערכת ש' אות כ"ז).

שאלה: על מה חג השבועות הוא יום הדין.

(א) העולם נידון ביום זה על התורה שנתנה בו שבטלו עצמם ממנה והוא אמרם על פירות האילן בלא השלימם בתורה ובמצות כראוי. (תולעת יעקב). משמע יום דין על הלשעבר. (כנלע"ד).

(ב) כמו שבר"ה הוא יום הדין על כל באי עולם מי יחיה ומי ימות חלילה בגשמיות כן בחג הקדוש העצרת הזה הוא יום הדין על כל עניני פרנסת חיות הנפש ואת מי להיות לו לעזר ולסעד שיהיה ביכלתו ללמוד בתורת ה' בדעת צלולה ולאסקי שמעתא אליבא דהלכתא. (ישמח ישראל פ' במדבר פי"א). משמע על הלהבא. (כנלע"ד).

שאלה: מדוע נקרא חג השבועות בשם עצרת.

תשובה: מפני שבכל החגים יש בהם שני מיני עבודות להבורא ב"ה הא' בעשיית המצוה השייך לחג פלוני בפסח אכילת מצה ודומיהן והב' הוא איסור עשיית מלאכה ובחג שבועות אינו כן רק מצוה אחת דהיינו שאנו נעצרין מעשיית המלאכה ועל זה נקרא בשם עצרת. (טעמי המנהגים בשם קדושת לוי).

(ב) דעצרת הוא לשון עצור ממלאכה ובימי הפסח וסוכות יש ימי חול המועד דמותרים במלאכת דבר האבד והאיך יקרא עצרת משא"כ בשבועות דחד יומא ואסור גם במלאכת דבר האבד נקרא עצרת על שם שעוצרים ממלאכה. (שם).

שאלה: מדוע כפה הקב"ה על ישראל הר כגיגית שיקבלו את

התורה.

תשובה: במדרש מצאתי כיון שבא הקב"ה ליתן התורה לישראל כפה עליהם הר כגיגית עד שהיו אנוסים לקבל בריתו של הקב"ה וכתוב אצל אונס ולו תהיה לאשה לא יוכל לשלחה כל ימיו ובוזה שהיה הקב"ה מאנס אותם נשאר להקב"ה עד שלא יוכל לשלח אותם לעולם. (גור אריה פ' שמות פי"ט פי"ז). והובא הדבר גם בהקדמת שב שמעתא. (אוצר הידיעות ח"ב).

והוא ר"ת ב'ן אברהם ל'וי והוא פלא. ועוד ע"ש בדבריו מה שמע בשם זקן וגדול בתורה בענין הזה. (שם הגדולים מערכת גדולים, סדר הדורות ח"א ה' אלפים שפ"ט).

הארה: ידוע ומפורסם נוסח שטר אירוסין והתנאים ושטר הכתובה בין הקב"ה לכנסת ישראל שכתב ר' ישראל נאג'רה מגורי האריז"ל המובא בספרו סדר התנאים והכתובה.

ג) כתב בסדר הדורות דקנ"ט ע"ג שמצא בכתיב החסיד ר' ליב מסלוצק שהגאון בעל של"ה היה נשמת רות ולכן כל פסוקי רות ווי"ן חוץ משמונה [תן יהנה לכם... (פרק א', פסוק ט'). שְׁכָנָה בְּנָתִי... (פרק א', פסוק י"ב). לְיָנִיךָ בְּשָׂדֵה אֲשֶׁר יִקְצְרוּ... (פרק ב', פסוק ט'). יְשַׁלֵּם יְהוָה פְּעֻלָּךְ... (שם, פסוק י"ב). הֲלֵלְהוּ תְּשִׁבְרָנָה... (פרק א', פסוק י"ג). בְּאֲשֶׁר תְּמוּתֵי אֲמוֹת... (שם, פסוק י"ז). אֲנִי מְלָאָה הֶלְקָתִי... (שם, פסוק כ"א). לְיָנִי הֲלֵלְהָ... (פרק ג', פסוק י"ג)]. ור"ת הפסוקים ההם הוא ישעיה"ה בא"ה ר"ת בן אברהם הלוי עכ"ד והוא ט"ס וצ"ל בא"ל

”נחשבה” – הגאון מורנו רבי יהואל הלוי נוביק שליט"א

לחג השבועות

איכות של שירה לא נמדדת לפי תוכנה – כי אם לפי המצב והתנאים בה נאמרה.

אני עבדך בן אמתך – רמז לרות

במסכת בבא בתרא דף י"ד ע"ב, דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות.

לכאורה צריך להבין איך שייך לומר שריווהו, אטו סימתינהו לכולהו שבחיה דמרך, ואיך שייך בזה ענין של רוויה כלל.

אמנם יראה לומר, שאין הרוויה מחמת תוכן השבחים, ולהקב"ה רק דומיה תחלה. אולם יש ויש כאן ענין של רוויה, מצד המצבים שבהם נאמרו שירותיו ותשבחותיו של נעים זמירות ישראל. והוא מפני שדוד המלך עליו השלום עבר בימיו כל היסורים הקשים האפשריים, ובכולם אמר שירה, וכמו שמצינו שאפילו בשנותו את טעמו לפני אבימלך ויגרשיהו וילך, גם אז אמר שירה, וזה נחשב רוויה כביכול, כי הגיע לבסוף לשלימות בענין. ודו"ק.

והנה יש מכאן התעוררות גדולה לכל אדם באשר הוא, שהרי כל אחד מבין מעלת קבלת יסורין באהבה, אבל לומר שירה מתוך יסורין, והיינו על דרך שאמרו, עושיין מאהבה ושמהין ביסורין, זו כבר דרגה נשגבה יותר. וכל זה היה אצל דוד המלך, נעים זמירות ישראל, מפני שהכיר שכל מה דעביד רחמנא לטב עביד. והנה בודאי שאדם מחויב לשיר מתוך הודאה על כל הטובה שעושה עמו הקב"ה, אבל קודם כל צריך בשביל זה להכיר ולחוש את הטובות הגדולות והנסים הנפלאים. ואשרי האדם שזוכה להכרה מושלמת בטובות הבורא. וככל שנתקרב ונתעלה בדרך זו, ייטב לנו כל הימים.

ובברכות דף י' ע"א, אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה כנגד מי אמר שלמה מקרא זה לא אמרו אלא כנגד דוד אביו, שדר בהמשה עולמים ואמר שירה, דר במעי אמו ואמר שירה, שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה, שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו ברכו ה' כל צבאיו וגו', ינק משדי אמו וכו' ואמר שירה, שנאמר ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו וכו', עי' שם.

והנה מהיכן ירש הכח הזה לומר שירה בכל מצב ועל כל ענין. יש לומר שכח זה הוא השרשה מאמה של מלכות, רות... שהיא עזבה עמה ובית אביה והלכה אל עם שלא ידעה מתמול שלשום, והלכה אחרי חמותה, לא בשביל טובה גשמית, ולחיפך זו היתה הקרבה של כל העתיד שלה, במלוא מובן המלה. ומשורש זה זכה דוד המלך לכוחותיו הרוחניים, שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות.

והנה כך היא הצעת הסוגיא דבבא בתרא דף י"ד ע"ב שפתחנו בה, ת"ר וכו' סידרין של כתובים, רות וספר תהלים ואיוב ומשלי קהלת שיר השירים וקינות דניאל ומגילת אסתר עזרא ודברי הימים, ובגמ' פריך, למ"ד איוב בימי משה היה ליקדמיה לאיוב ברישא, ומשני אתחולי בפורענותא לא מתחלינן, ופריך רות נמי פורענות היא, ומשני פורענות דאית ליה אחרית, דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות. עד כאן.

ובספר תורת חיים שם הקשה דאמאי איצטריך לאתווי הא דאמר רבי יוחנן למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד וכו', והא קרא בהדיא כתיב דוד יצא מרות, וידוע נמי דאיהו יסד ספר תהלים כדקתני בסמוך בהמשך הסוגיא.

ותירין בעל התורת חיים דהא דמשני פורעניות דאית ליה אחרית, היינו שהפורענות עצמו נהפך לאחרית, פירוש דהפורענות היה סיבת האחרית, ואי לאו הא דרבי יוחנן איכא למימר דהך פורענות לאו סיבת יציאת דוד הוה, דאפילו אי הוה נסיב בועז איתתא אחרית נמי הוה נפיק מיניה דוד, בזכותו, או בזכות אבותיו, או באקראי בעלמא, לכך מייתי

הא דרבי יוחנן דאמר שעל שם דוד נקראת שמה רות, אלמא דזכותה של רות גרמה שיצא ממנה דוד וכו' ונמצא כי הרעב ומיתת אלימלך ובניו מאת ה' היתה זאת, כדי שיצאו לשדי מואב ותתגיייר רות על ידיהן, כדי שיצא ממנה דוד ואם כן הפורענות גופיה סיבת האחרית הוה.

ועוד כתב שם בעל התורת חיים, דנראה דלכך אמר דוד אני עבדך בן אמתך פתחת למוסרי נקט בן אמתך ולא אמר בן עבדך רמז לרות, כי בזכותה יצא ממנה.

וכן משמע דעל רות קאי, דלהכי סיים בדבריו ואמר פתחת למוסרי, ואמרו חכמים שתי מוסרות שהיו עלי פתחת רות המואבית ונעמה העמונית שאמרת מואבי ולא מואבית וכו' ואפשר לומר דלהכי נקט בן אמתך כלומר איני בוש להתייחס אחריה אף על גב שהיתה מואבית כיון שפתחת למוסרי שאמרת מואבי ולא מואבית. עד כאן דבריו המתוקים של בעל התורת חיים.

למה נקרא שמה רות שיצא ממנה דוד שריווהו להקב"ה בשירות ותשבחות.

סטירה שכזאת...

סיפור מיוחד ומפעים לחג השבועות

מאת הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א

ישיבתו הנודעת לגאון ולתפארת של הגאון האדיר רבי ברוך בער ליבוביץ זצוק"ל ששכנה בעיירה קמניץ, קבעה את מקומה המכובד בכותל המזרח של הישיבות בתקופה ההיא. שמה הטוב שנודע בשערים הילך לפניו כשמן הטוב, ומשך אליו כאבן שואבת את בכירי הצורבים, שבאו מכל רחבי ליטא להסתופף בין כתליה.

הבחורים הרבים ששיחרו לפתחה של הישיבה הנודעת מתוך רצון להיהפך לתלמידים מן המניין - לא באו רק מפני רמתה הגבוהה של תלמידיה בה הצטיינה הישיבה למכביר, אלא מפני האווירה המבושמת והעילאית ששררה באורח תדיר בין כותלי הישיבה. אווירה שהייתה מעוגנת כולה במעלות של קדושה ומרוממת באצטלה של תורה, כשמעל הכול ריחפה דמותו רבת ההוד של רבי ברוך בער.

רבי ברוך בער היה אדם כחוש וצנום אבל ענק ברוחו ומשכמו ומעלה גבוה מכל העם. שעה שהיה מהלך בין ספסלי התלמידים בבית מדרש הגועש ברתחה של תורה, היו פניו מאירות כאבוקה. תמיד נראה תפוס שרעפים. רבי ברוך בער היה ספוג עד לשד עצמותיו באישה של תורה, עיונו הדק והמזוקק עמוק הוא לפניו עומק, המגלה בכל פעם לתלמידים המרבים להפוך בתורתו - רבדים וטפחים חדשים ועמוקים מעוצם כוח עיונו האדיר, ומתורף הבנתו הנפלאה החוקרת חקירה אחר חקירה אחר שורשי טעמי הסוגיות וביאוריהם. לא כל מוח יכול היה לסבול את עמקות שיעוריו, אשר למרות שהיו קילורין לעיניים - ההבנה העמוקה שעמדה ביסודם הייתה גבוהה ועצומה לאין שיעור.

לא ייפלא אפוא כי כאשר נודע לדוד סובול מקובנה, כי התקבל לישיבה המעטירה של רבי ברוך בער, וכי אמור הוא להתחיל בקרוב את פרק לימודיו שם, גאה אושרו עד לשמים. בכל יום שהתקרב לזמן טיפסה התרגשותו לשיאים חדשים. הוא ספר ומנה את הימים שנותרו עד לתחילת ה"זמן" בישיבה, אזי יוכל לחסות בצל כנפי הישיבה, וליצוק מים על ידיו של ראש הישיבה הלא הוא מרנא ורבנא הגאון רבי ברוך בער.

אין זה דבר של מה בכך להיקרא בכינוי הנלבב, "תלמיד של רבי ברוך בער"! הדבר מצריך הכנה נפשית ורוחנית כאחד, זמן רב עוד בטרם יכנס בין שערי הישיבה.

בפרק הזמן שנותר לו הגיר דוד זיעה כמים, כדי לקנות תורה במ"ח קנייניה. הוא שינן סוגיות שלמות עד שהיו שגורות על פיו וציפה בכיליון עיניהם ליום הגדול בו יוכל לחבוש את ספסלי הישיבה.

בהגיע היום הגדול, ארז דוד מיטלטליו שהיו מקופלים וארוזים ברוב התרגשות וציפייה מזה מספר שבועות עוד לפני הנסיעה, עד לאחרון בהם בסדר מופתי, במזוודה גדולה וקשיחה שנקראה "צ'מידן". צרר היטב את מעותיו בכיס בטנת חליפתו, נפרד מבני משפחתו הקרובה ובלב מתרון משמחה יצא לקמניץ.

כשהגיע דוד לפתח הישיבה החל ליבו שוקע לאיטו בקרבו. הישיבה המתה בחורים למאות, מהם חדשים ומהם וותיקים. הוא הרגיש כדרדק ביניהם. כיצד יבחין מישהו בעלם הרך שפניו זכו אך עתה לפלומת זקן דקה, בינות לאריות וכפירים, עילית בחוריה של ישיבה קמניץ.

אולם הוא לא נתן לפחדים להשתלט עליו. כל ההתחלות קשות, הרהר לעצמו, חבל לתת לכל התקוות עליהם חלמתי במשך תקופה כל כך ארוכה להתפוגג בן רגע.

תפילת ערבית ראשונה החלה.

דוד לא זכר מימיו תפילת ערבית כזו. תפילה ראשונה בישיבה בה עתיד הוא בעזרת ה' לגדול ולפרוח.

הוא שפך את ליבו כמים לפני היושב במרומים שיצליח דרכו, ויזכה לעלות מעלה מעלה במקום קדוש זה.

לאחר התפילה הבחין דוד שהבחורים ניגשים ל"מזרח" למקום מושבו של רבי ברוך בער, לקבל ממנו את ברכת הדרך ל"זמן" החדש הבא עליהם לטובה ולברכה.

רבי ברוך בער קיבל כהרגלו כל תלמיד ותלמיד בסבר פנים מאירות, הוא לחץ את ידיהם בחמימות אבהית תוך שהוא מברך אותם מקרב ליבו להתעלות מעלה מעלה במשך "זמן" זה.

דוד המתין בחרדת קודש. פיקת גרונו עלתה ועלתה בהתרגשות. התור המשתרך על יד כסאו של ראש הישיבה התקצר בהדרגה. הוא חש בהלמות ליבו הגוברת מרגע לרגע.

כשהגיע אל כיסאו של ראש הישיבה נמסו והתפוגגו כל חששותיו כלא היו, מול הדרת פניו המאירה של ראש הישיבה. פניו טוב שופע שהרגיע אותו לאלתר. רבי ברוך בער לחץ את ידו בחמימות, ושאל אותו לפרטיו האישיים.

תוך כדי שיחה הוברר לו שרבי ברוך בער מתמצא היטב באילן היוחסין שלו, "אתה הוא נכדו של רבי שמעון סובול, מלמד דרדקי המפורסם?"

"אכן" השיב דוד, תמה מעט למראה פניו של רבי ברוך בער הנראות מתפעמות כאשר הזכיר את שמו של סבו.

"דע לך" אמר לו רבי ברוך בער. "סבך היה מלמד דרדקי מיוחד שבמיוחדים מאין כמוהו. אם ברצונך לשמוע סיפור מופלא על סבך, המתן כמה דקות עד אשר יכלה תור הבחורים. אזי אספר לך מעשיה, ובטוחני שתישאר חקוקה בזיכרוך לעד"

דוד המתין בציפייה דרוכה, עד שעברו כל הבחורים על פניו של ראש הישיבה, ואזי פנה שוב אל ראש הישיבה.

רבי ברוך בער פתח וסיפר את סיפורו המאלף, סיפור שהותיר את דוד ימים רבים לאחר מכן תחת רושמו העז.

"בתקופת הצאר ניקולאי ימ"ש התרחשה גזירת הקנטוניסטים. מלכות רוסיה, כמלכות יוון בשעתה חפצה בהריגת העם היהודי, אם לא בגוף אזי ברוח. אולם הם ידעו בסתר ליבם את הסוד שלעולם לא יצליחו לשבור את חוסנו העיקש של העם היהודי קשה העורף, ולכן החליטו להשקיע את עיקר מאמציהם בכיבוש הנשמות הרכות, עוללים ותינוקות של בית רבן שלא טעמו מימיהם טעם חטא.

כמלכות יוון הרשעה שביקשה לעקור את הכול וגזרה שיכתבו על קרן השור, ששימש באותם ימים כבקבוק האכלה של התינוקות "אין לנו חלק באלוקי ישראל". כך גם הם ביקשו להעביר את ישראל הטהורים למולך בעודם באבם, בטרם הנצו פרחי עלומיהם.

מפעם לפעם היו פושטות פלוגות של חיילים על הכפרים והעיירות היהודיות במרחבי רוסיה וחוטפים ילדים יהודים מזרועות הוריהם. מגיל צעיר היו מגייסים אותם לצבא, מחנכים אותם על ברכי החינוך הנוקשה של צבא רוסיה מרעילים את נשמותיהם הזכות בשיעורי נצרות, ומטמטמים את ליבם הטהור במאכלי פיגולים. ניקולאי הצאר הצורר עיגן זאת בחוק הרוסי כי על החיילים להיות מגויסים בצבא במשך 25 שנה. נקל להבין שלא הרי כניסתם לצבא כיציאתם, לאחר שפשטו את מדיהם לאחר ששרתו בצבא במשך שנות דור, לא זכרו כמעט מאומה מבית הוריהם. וכי מה יכלו לזכור כאשר בגיל כה צעיר נעשקה מהם כל ילדותם לאחר שנקראו אל דגל הצבא. זו היתה גזירה קשה ממות. ההורים שילדיהם נחטפו מהם היו מתאבלים עליהם בדמעות שלישי. בכל יום נחטפו נשמות טהורות של ילדי ישראל מחיקה החמים של משפחתם, והם עברו לקסרקטיני הצבא שם קיבלו חינוך מחדש שעקר מהם את כל יהדותם.

חרב הגזרה שהונפה על מאות קהילות קדושות ברוסיה לא פסחה גם על העיירה בו התגורר סבך. שמו של סבך ששימש מלמד דרדקי היה ידוע בכל המחוז. הוא היה מלמד דרדקי מעולה לא רק בגלל כוח ההסברה בו חונן, אלא בגלל יראת השמים הטהורה אותה היה מבעיר בנפשותיהם הצעירות של התלמידים, ואהבת התורה ללא סייג אותה השריש בליבותיהם. היתה לו סיעתא דשמיא מיוחדת במינה. הוא עקב בעינא פקיחא אחר כל אחד ואחד מתלמידיו, וידע למצוא מסילות לנפשם הרכה של הילדים, ולכוון כל אחד ואחד מהם בדרך חינוכו בקודש, כאילו היה בנו יחידו.

העיירה בה לימד סבך הייתה נתונה באותם ימים תחת פיקוחו של מושל גוי אנטישמי אכזר שחיתתו הייתה מוטלת על כל תושבי העיירה. מאז ומתמיד היה מחפש המושל להתנכל ליהודים בעיירה, בכל פעם בתואנות שווא כאלו ואחרות. יהודי העיירה רעדו ממנו כעלה נידף. מצודתו הייתה פרושה על העיירה כולה, ואוי לאותו אדם שהעז להטיל דופי במרותו, או לנקוף אצבע ללא רשותו. המושל עשה בתושבי העיירה כבתוך שלו.

בוקר שגרתי היה באותו היום. אף אחד לא העלה בדעתו איזו התרחשות מסעירה עתידה להתרחש בעיירה בעוד זמן קצר. התרחשות שהותירה את תושבי העיירה כולה בפיות פעורים מתדהמה רבתי.

באותו בוקר ישוב היה סבך על יד דוכן המלמדים. ראשו ורובו שקוע בביאור דברי התוספות שנסבו על דף הגמרא. הוא היטיב להסביר לתלמידיו היקרים בשפה קולחת ורהוטה את דברי התוספות. כולו היה תפוס בהגיגי מחשבה. הוא ריתק אליו את כל הילדים שהאזינו לדברי מלמד האהוב רוב קשב.

לפתע, מבלי כל התראה מוקדמת נפתחה דלת החדר ברעש. מושל העיירה התפרץ פנימה, מלווה במספר חיילים ששילחו מבטים מאיימים לעבר הילדים. הילדים שהבינו היטב את ההשלכות של ביקור פתע זה - נפוצו לכל רוח. זריזים שבהם רצו חיש מהר אל הדלת וביקשו לברוח.

אך שם המתינו להם החיילים שעמדו על מפתן הדלת כחומה בצורה בפני הילדים האומללים שפניהם המבוהלות הסגירו את תחושות ליבם. הפחד העז לפת אותם בעוצמה אדירה.

המושל ניגש אל אחד הילדים, תוך שהוא מתעלם לחלוטין מהמלמד, והחל לגרור בכוח את התלמיד שבעט ברגליו והכה בידיו לכל עבר, מנסה להילחם בכוחותיו הדלים במושל החסון. פניו האומללות של הילד היו שטופות בדמעות רותחות, צמרמורת עזה הרעידה אותו. הבן הבין היטב שאם יילקח על ידי המושל יאבד את כל חייו.

לפתע התרומם סבך מלא קומתו מעל דוכן ה"מלמדים". כהרף עין ניגש אל המושל וללא כל אומר סטר לו סטירה אדירה על לחיו.

בן רגע הרפה המושל את אחיזתו מן הילד. ידיו נשמטו והידלדלו. הוא היה נבוך כולו נתון בהלם אדיר, מבלי יכולת לעכל כלל אשר קרה לו. הוא - המלמד היהודי מחטיף לו לעיני כל סטירת לחי מצלצלת!

המושל התנדנד על מקומו כמה רגעים. לחיו בווערת כאש וכולו נבוך ומשתומם. מבלי משים התחיל לפסוע לאחוריו. פתאום פרץ בריצה בהולה לעבר הפתח והחיילים בעקבותיו. כאחוזי אמוק.

המעשה התפרסם חיש בכל חוצות העיירה והפך לשיחת היום. כולם הללו את סבך על מעשהו הנועז ולא חדלו מלספר על תגובתו הבלתי שפויה של המושל.

"כיצד הרהבת עוז בנפשך לכבד את המושל בסטירה עזה ומצלצלת לעיני כולם?" כיתרו בני העיירה את סבך, "כיצד לא חששת מפני תגובתו הקשה העלולה לעלות לך במחיר חיך" שאלו אותו.

ארשת של תימהון מעורבת בפליאה עלתה על פניו של המלמד הנועז. "אינני מבין כלל מה רצה המושל. יושבים אנו באמצע השיעור ומוגיעים את מוחנו בדבריו של תוספות מוקשה ודווקא באותה העת מוצא לו המושל פנאי להתפרץ לחדר ולחולל מהומות?! וכי מה רציתם, שאתן לו להפריע באמצע השיעור ואני אשאר על מקומי בשלווה ואטמון את ידי בכיסי? לא יכולתי לשתוק מול ביטול תורה נורא כזה. ניגשתי אליו והחטפתי לו ללא כל עוררין סטירה הגונה על פניו, למען ידע מכאן ולהבא, שבאמצע השיעור - יהיה אשר יהיה - לא מפריעים בשום פנים ואופן".

רבי ברוך בער סיים את סיפורו כאשר צל של חיך מרפרף בין שפתיו, "רואה הנך איזו אהבת תורה בערה בעצמותיו של סבך" פנה אל דוד, "סבך היה איש של תורה, שלא יכול היה לסבול כל הפרעה בלימוד. אהבת התורה הייתה נטועה בליבו ללא גבול. ועתה, עם כניסתך לישיבה בשעה טובה, בטוחני שדמותו של סבך הגדול לא תמוש מנגד עיניך, ואהבתו לתורה הקדושה תהיה נר לרגליך ותבער בלבך בשלהבת אש קודש לנצח.

כדור חוזר הוא בעולם

מאת הרב רבי יאיר וינשטוק שליט"א
סיפור מיוחד לחג השבועות.

בורו-פארק ברוקלין. ניו-יורק. אייר תשמ"ד.

קרני השמש מצאו את התריס מוגף בפניהם אותו בוקר. שרולי החרוץ מקבל כל בוקר את פניהם בחיך עליז ותריס מורם. כעת היה החדר שרוי עדיין באפלולית ושלווה נעימה. הוא דווקא אוהב ללכת לחיידר, ותמיד יהיה מראשוני הילדים העולים על האוטובוס הצהוב. אבל היום לפני הצהרים יש לו ביקור אצל רופא שיניים לטיפול נרחב. הוא לא רצה ללכת, ואמא הבטיחה לו כי אם יהיה ילד טוב וילך אל הרופא המפחיד הזה בלי לעשות בעיות, יזכה ביום חופש ולא יצטרך ללכת לחיידר להמשך היום. איזה ילד בן עשר לא יעוט על המציאה של יום חופשי מלימודים?

ושרולי לוגם את החופשה בהנאה. מתהפך בניחותא מצד אל צד, ישן עוד שעה ואינו מגלה רצון לקום עד שאמא נכנסת לחדר ומזרזת אותו, "שרולי, אפילו אם לא הולכים לחיידר, אבל להתפלל צריך".

הוא קם ומתלבש בחדוה. הסוודר החדש שאבא הביא לו מאוסטרליה המתין לו. לבש אותו בעינים נוצצות. יום יפה היום לאחר כמה ימים גשומים. בחוץ אמנם קריר למדי, אבל העיקר שהעננים השחורים פינו את מקומם לתכלת השמים. גם זכרונו המעצבן של המקדח המטרטר, העתיד לכרסם בעוד שעה קלה בין שיניו, אינו מצליח לקלקל לו את מצב הרוח. יש משהו אחר שעתידי לקרות באותו יום ואילו שרולי היה יודע אותו, מצב רוחו היה מתקלקל לאלתר. אבל למזלו הטוב הוא אינו יודע את העתידות, ולכן הוא רץ לבית הכנסת בשמחה ופיאותיו המסולסלות השחורות מקפצות בחינניות יהודית לצידי ראשו. כיפת הסמט השחורה והמבריקה מונחת כדבעי על ראשו. הוא מתפלל בהתלהבות, בשמחת ילדים טהורה.

בוסטון. מאסס. אלול תשי"ד.

יהודית קלינברג עשתה את כל המסלול המקובל כמו כל בת אמריקאית בוסטונית במשפחה חרדית ממוצעת, מאז נולדה באמצע חודש אלול תשי"ט. לימודים בבית ספר המקומי לבנות והסמינר. לאחר שסיימה את חוק לימודיה נישאה לבן ישיבה מצטיין, הרב אביעזר בוקמן, והזוג הצעיר החל מבסס את חייו בעיר.

אין לדעת איך, אבל בתוך תוכם של בני הזוג בוקמן התרקמה כמיהה לארץ חמדת אבות. תחילה לא דברו על כך אלא רק חשבו, אחר כך התחילו הרעיונות ללבוש כסות של מילים ונעשו לרצון חזק.

הם היו ממש זוג צעיר בתחילת הדרך, עם שני ילדים קטנים, כשמימשו את הרצון והפכו אותו למעשה. יום אחד עלו לארץ ישראל והשתקעו בירושלים. הבעל הלך ללמוד בכולל אברכים, האשה עבדה כמתרגמת במשרד של ישיבה.

אבל ארץ ישראל נקנית ביסורים. אביעזר ויהודית בוקמן לא העלו על הדעת את הקשיים שהמגורים הנכספים בארץ ישראל יכולים לתבוע מהם. הם נחלו אכזבה אחר אכזבה. הכולל של אביעזר נסגר, משרד הישיבה מצא מתרגמת מעולה יותר מיהודית, ופיטר אותה ללא סנטימנטים מיוחדים. הם נאחזו בציפורנים כדי לשרוד והרגישו איך הציפורנים נשברות.

לאחר נסיון כושל בן שנתיים לגור בארץ ישראל, בירושלים. עלו בני הזוג בוקמן על מטוס בדרכם חזרה לארה"ב. הם היו מדוכדכים וספוגים בהרגשה מתסכלת, כאילו לא זכו לגור בארץ ישראל כיון שלא היו ראויים אליה. עיניהם דמעו כשראו את הקרקע נשמטת מתחת רגליהם והמטוס אוסף גובה. מבטיהם העורגים ליטפו את רצועת החוף המתקטנת משניה לשניה. הגלים נשברו על החול הצהבהב והותירו שובל של קצף לבן נמוג. "כך היתה ישיבתנו בארץ ישראל" התייפחה יהודית והצביעה לעבר הגלים הקטנטנים. "כקצף על פני המים. באנו, היינו, ונעלמנו. לא הותרנו שום רושם. ארץ ישראל לא רצתה בנו".

אביעזר התקשה לענות. גוש דמעות חנק את גרונו. ההווה לא היה זוהר במיוחד. גם הוא לא הצליח בעבר באמריקה מכורתו, ונשא חלום לגור בארץ אבותינו. החלום נכזב. האם העתיד יהיה מוצלח יותר?

*

בורו-פארק ברוקלין. ניו-יורק. אייר תשמ"ד.

הטיפול הממושך על כורסת רופא השיניים הסתיים בהצלחה. שרולי ירד מהכסא והלך עם אמא הביתה. בבית חיכה לו אחיו הגדול אברהם משה.

"אברהם משה, מה אתה עושה בבית, למה אתה לא בחיידר?"

"אני לא מרגיש טוב, כואבת לי הבטן, ואתה?"

"חזרתי מרופא שיניים".

"נהדר, רוצה לשחק בכדור?"

"בטח".

הם שיחקו ב'מסירות'. משפחת דורפר גרה בקומה ראשונה, ממש 'על הכביש'. שרולי עמד בחצר הבנין מול הבית. אחיו אברהם משה עמד בסלון ופתח את החלון הגדול לרווחה. הוא זרק את הכדור לעבר הרחוב. שרולי תפס זרק פנימה. המשחק התחיל. הם היו שקועים בו עד כלות, כדרכם של ילדים. זו היתה שעת אחר צהרים רגועה. שכונת בורו-פארק הסואנת, היתה שלוה ושקטה כעת. רוב הגברים היו בעבודה או בלימודים. הילדים בת'תים.

שרולי ואברהם משה שיחקו ב'מסירות' בלהט, שוכחים כליל מעולם ומלואו. מדי פעם התעופף הכדור אל המדרכה ממול ושרולי חצה בריצה את הכביש כדי להביא את הכדור.

ברחוב עברו שני אנשים חשובים, האדמו"ר רבי יעקב יוסף וייס מספינקא זצוק"ל מלווה בבנו יבלח"א האדמו"ר רבי נפתלי צבי שליט"א מספינקא ארה"ב. (הרבי מספינקא זצ"ל שהתגורר כידוע ברחוב דונולו בבני-ברק, היה נוסע מדי פעם למעונו הקודם בארה"ב ושוהה שם תקופות מסוימות).

הרבי הכיר היטב את שרולי, בנם של שכניו משפחת דורפר, שהיה בן בית אצלו וחביב עליו מאד. הוא הביט בדאגה בילד המקפץ ומתרוצץ וחוצה את הכביש בריצה, וליטפו על הלחי בחיבה. "שרולי, תיזהר מהכביש, נוסעות כאן הרבה מכוניות, זה יכול להיות מסוכן. אל תרד לכביש".

הילד נענע ראשו בדרך ארץ והמתין שתי דקות. כאשר האדמו"ר ובנו נעלמו מטווח הראיה התחדש המשחק. שרולי השליך את הכדור לבין זרועותיו הפרושות של אברהם משה.

האחים המשיכו לשחק עוד ועוד. צוחקים בחדווה וקוראים קריאות זירוז ועידוד אח לעבר אחיו. ואז זה קרה.

אברהם משה זרק את הכדור חזק מדי. הכדור עף מעל ידיו המושטות של שרולי והתגלגל הישר על הכביש הרחב. שרולי לא חשב כלל והתפרץ אל הכביש מבין שתי מכוניות חונות.

שברולט ארוכה ורחבה עשתה את דרכה במהירות לאורך הרחוב. הנהגת לא הבחינה בילד המזנק לכביש והמשיכה לנסוע בדהרה. השברולט פגעה בחזיתה בילד בן העשר והטיחה אותו לכביש במלוא העוצמה של שתי הטונות שלה ושלדתה הכבדה. שרולי איבד מיד את ההכרה. נפל על הכביש ונגרר מתחת למכונית מרחק של שמונים וחמישה פיט (רגל, כשלושים מטר).

אברהם משה דורפר ראה בעינים קמות את אחיו נזרק על הכביש ונעלם מתחת לשברולט. הוא ניתר באויר כמעט עד התקרה ופרץ בשאגת אימים ספונטנית "רבנו של עולם, אנא אל תיקח לנו את שרולי".

אמם של השניים שמעה את הצרחה המזעזעת של בנה והגיעה בריצה בהולה אל הסלון. "מה קרה?" שאלה בנשימה טרופה.

אברהם משה עמד רגע כמשותק. פניו לבנות כסיד. אחר הצביע לעבר הכביש ופרץ בבכי נורא. "שם, שם, קאר דרס את שרולי".

*

שרשרת של ניסים נעשתה לשרולי באותו רגע. חסדי ההשגחה שהאירה פניה ושלחה את ידה הרחומה כביכול לשמור על חייו של ילד רך מתחת לגלגלים. הנס הראשון שהמכונית לא נסעה מהר יותר. כי אז האירוע כולו היה מסתיים אחרת רח"ל. הנס השני, שפגיעת המתכת החזקה בראשו לא נטלה את חייו. הנס השלישי שאותו לא הצליחו בוחני התנועה של משטרת ניו יורק להבין. כיצד לא עלו הגלגלים על הרגליים. המכונית גררה את הילד על הכביש ואמנם ריטשה את ידיו ורגליו, אבל למרבה הפליאה כאילו פסק הגלגל האחורי להסתובב ולא עלה על רגליו של הילד. מתוך העלפון האופף אותו, חדרה אל מוחו תחושת הכאב הנוראה של רגליו הנמחצות. הוא התעורר לשניה אחת וצרח, "תורידו לי את הגלגלים מהרגליים".

ומיד חזר ואיבד את הכרתו.

הנס הרביעי עתיד היה להתרחש מיד, כאשר אחד מהעוברים ושבים ברחוב שהבחין בתאונה, זינק במהירות לעבר המכונית ועצר את הנהגת בצעקה מחרישה:

"סטופ, סטופ, את דורסת ילד!".

הנהגת בלמה מיד. האיש גחן מתחת למכונית וראה את הילד המדמם שרוע בין הגלגלים כאשר הגלגלים דוחפים את הרגליים הצידה. (אבל לא מונחים עליהם כאמור), בכוחות על אנושיים שננסכו בו לרגע אחד קצר הרים האיש את קדמת המכונית לאויר, החזיק אותה כך ביזו האחת, (משקל אלפיים ק"ג!) ובידו השניה חילץ את שרולי.

דקה לאחר מכן כבר הגיעו מתנדבי "הצלה" ואמבולנס. הם העניקו לילד טיפול ראשוני, וגזרו במספרים את שרולי הסוודר כדי לטפל בידי המרוטשות. הילד התעורר לשבריר שניה ופרץ בצווחה נוקבת, "אל תקלקלו לי את הסוודר החדש, אבא הביא לי אותו מאוסטרליה".

והתעלף שוב.

האמבולנס פינה את הילד הפצוע לעבר בית החולים הקרוב "מיימונידיס". עדי ראייה סיפרו את החדשות הסוערות על התאונה לכל מי שעבר, ועד מהרה ידעה כל השכונה, כי שרולי דורפר פצוע קשה ונמצא במצב קריטי.

זה היה רחוק מהאמת כמטחוי קשת. שרולי אמנם נפצע ונחבט. ראשו התנפח כמו בלון, ידיו ורגליו היו ממש קרועות. אך סידרת צילומי רנטגן שנערכה לו בכל חלקי גופו, קבעה כי אין שברים בגולגולת או בגפיים, אין פציעות וחבלות פנימיות, לא היו שטפי דם פנימיים. עיקר העיקרים, הוא חזר להכרה מלאה מיד כשהובא לבית החולים, זיהה את בני משפחתו ושוחח עמם. הוא נחנט מתחת לקילומטרים של תחבושות, אבל הרופאים היו מעודדים מאד מן הבדיקות.

"גברת דורפר" בישרו לאמו, "לבן שלך היה נס גדול, בסך הכל הוא פצוע קל. זה יכול היה להסתיים לגמרי אחרת. שברולט כבדה כזו וחבטה חזקה בראש... ה' אוהב אתכם".

אביו של שרולי הוזעק ממקום עבודתו מיד לאחר התאונה, והגיע ישירות לבית החולים כשלבו מפרפר בחשש. אך כשנכנס למחלקה, נשם לרווחה. הוא מצא את בנו מצוי בהכרה מלאה ומשוחח. בלב קל הלך לאחד מבתי הכנסת בשכונה להתפלל מנחה. עשרות עינים ננעצו בו. כשהתפלל שמונה-עשרה שמע התלחשויות בלתי פוסקות מאחורי

"מסכן, הוא חי באשליה שהבן שלו יחיה. מסכן ואומלל. הבן שלו נמצא 'על הדקות'. חצי גוסס".

בשכונה נפוצו שמועות זועות. שרולי איבד אברים פנימיים, היו שאמרו כליה, היו שאמרו ריאה. "המכונת פשוט 'מרחת' אותו על הכביש וריסקה אותו מבפנים" הסבירו יודעי דבר.

צא וראה כוחה של שמועה. לולי הגיע האבא דורפר בעצמו מבית החולים, כי אז היה עלול למות רק מהלחשושים שהתנהלו בטווח שמיעתו. אלא שמשמים חסו עליו. ואפילו שידע את האמת כי אין נשקפת סכנת חיים לבנו, אלא שיזדקק לתקופת החלמה ממושכת, תחילה בבית החולים ואחר כך בבית, מכל מקום נתקף כמה פעמים במחשבות מפוחדות, מי יודע, אולי הם יודעים משהו שהוא לא יודע... ואולי, מוקדם מדי כדי לקבוע שהכל בסדר. שמענו כבר על מקרים שבתחילה נראו קלים, ופתאום הסתבכו והתדרדרו. כבר היה לעולמים.

בשארית כוחותיו הדף את כל ההרהורים ועשה מאמץ ניכר לכוון בתפילתו ולהתעלם מגל הלחישות. התפלל לבוראו מעומק לבו שישלח רפואה שלמה מן השמים לבנו.

*

שיש לי מזל רע אני כבר יודעת, אבל שהוא עד כדי כך רע!?

יהודית בוקמן היתה המומה ושבורה כחרס. רק לפני כמה חודשים חזרה עם בעלה לניו-יורק, מחוסר ברירה. החלו מבססים מחדש את חייהם שלפני העלייה. הכל עולה להם בקשיים. החיים אינם קלים, אבל מאז חזרו לארצות הברית נעשו קשים שבעתיים. כמו נגזרה עליהם גזירת כף הקלע. ארץ ישראל לא האירה להם פנים. גם אמריקה לא ששה לקבל בזרועות פשוטות את בניה החוזרים.

בשעת אחר הצהרים, נהגה יהודית בשברולט השחורה שלה. מכונית אמריקאית כהלכות הימים ההם. ארוכה מאד ורחבה, כבדה ומסיבית. היא חצתה ביעף את הרחובות בשכונת בורו-פארק, כאשר פתאום זינק אבך עבדקן אל הכביש וצרח לעברה כמטורף "סטופ, סטופ. את דורסת ילד!".

בכל כוחה לחצה על דוושת הבלם ועצרה את המכונית בחריקת צמיגים נוראה, אופיינית למקרי תאונות דרכים. בחלומה השחור ביותר לא חלמה שאי פעם תהיה מעורבת בתאונת דרכים. היא יהודית בוקמן, שמעולם לא פגעה לרעה בזבוב, תדרוס ילד. ועוד איזה ילד! ילד חרדי, מסולסל פאות, בן לאחת המשפחות הטובות ביותר בשכונה. בסדרת פעולות מיכניות נהגה את המכונית אחורנית, כשהיא מסייעת בכך לאותו אבך לחלץ את הילד הדרוס מתחת לאוטו. כיבתה את המנוע והביטה בזוועה כיצד כוחות ההצלה וצוותי החירום מבית החולים מסתערים על הילד המרוסק. מעולם לא היו לה כוחות הנפש לשמוע על תאונות דרכים שאחרים היו מעורבים בהן, לעמוד ולראות את תוצאות הנהיגה שלה! הילד היה פצוע קשה, היתה בטוחה. הוא היה מרוח בדם מכל עבריו. היא חששה שכבר איננו בחיים. ענתה כרובוט לשאלות השוטרים ומלמלה בשפתיים קפואות את כל פרטיה האישיים.

"את משוחררת הביתה" אמרו לה בסופה של בדיקה וחקירה. "עוד תיקראי להמשך עדות, אבל כבר עכשיו ברור כי איך אשמה בתאונה. הילד הוא שהתפרץ לכביש".

בעלה החזיר אותה הביתה. היא רעדה בכל גופה ולא היתה מסוגלת לעשות כלום. ההגדרה החוקית "את לא אשמה" לא הקלה מעל מצפונה כהוא זה את רגש האשמה הכבד. היא דרסה ילד! אמנם מאוחר יותר נודע לה שהוא חי, תודה לקל, אבל בד בבד עם זאת גונבו לאוזניה השמועות המצמררות אודות הפציעה הקשה. הריאות נהרסו, הכליות נפגעו. הוא יהיה נכה לכל החיים!

היא הסתובבה כמטורפת בבית ולא היתה מסוגלת ללכת לעבודה. "מה עשיתי" חזרה ובכתה, "מה עשיתי".

אביעזר בעלה התעניין ללא הרף בשלומה של הילד, וכך נודע לו שהמצב הרבה פחות חמור ממה שסברו תחילה. "הוא מסווג כפצוע קל" אמר לה בהקלה. אבל יהודית לא נרגעה. הספק שמא הפכה את הילד לבעל מום, לנכה לכל ימי חייו, עתיד לרדוף אחריה כסיט שחור שנים רבות.

היא לא הצליחה לאזור עוז וללכת לבקר את הילד בבית החולים. אינני יכולה להישיר מבט לעיניו, לעיני הוריו. אני לא מסוגלת. טענה באוזני בעלה כשניסה לשדל אותה שתתגבר על העכבות הנפשיות שלה.

*

שרולי שכב בבית החולים, ראשו, ידיו ורגליו עטופים בתחבושות. הוא סבל מכאבים חזקים בכל חלקי גופו, אך את מחשבותיו של הילד הפצוע העסיק ענין אחר, כבד משקל.

"אני רוצה להיות בחג השבועות בבית" קונן ללא הרף.

הוא החל לבכות עוד באותו לילה, לאחר התאונה, כאשר שמע את הרופאים אומרים להוריו שאינם יודעים כמה זמן יצטרך לשהות בבית החולים. הם דברו על ניתוחים פלסטיים, לשיקום רקמת הבשר והעור בגפיים שנפגעו קשות בתאונה. הכאבים שסבל מידי ורגליו הפצועות היו חזקים מאד, אך הבכי היה בגלל סיבה אחרת.

"אני רוצה להשתחרר עד שבועות!"

אשתקד, בחג השבועות של שנת תשמ"ג, היה שרולי ילד בן תשע ואביו לא הרשה לו להיות בבית הכנסת כל הלילה, כמו הילדים הגדולים, שישבו ולמדו תורה כל הלילה ואמרו 'תיקון ליל שבועות'. שרולי עזב את בית הכנסת בפנים חמוצות, ולא חדל מלהפיציר באביו שירשה לו להישאר במקום עוד שעה.

האבא, תלמיד חכם מופלג, לא יכול היה לראות בצערו של הילד והבטיחו נאמנה. "בשנה הבאה א"ה, תוכל להיות ער כל הלילה ולהתפלל אתי תפילת שחרית בהנף החמה".

שמע שרולי את ההבטחה החגיגית והלך הביתה שמח וצוהל.

כל השנה שמר הילד בלבו את זכר ההבטחה. המתין וחיכה לחג השבועות הנוכחי בו יוכל להיות ער כל הלילה, יחד עם הגדולים, ללמוד תורה ולומר "תיקון ליל שבועות", ולהתפלל כותיקין. פתאום נחתה עליו צרה צרורה של אקסידנט.

"מה אומר הילד?" שאלו הרופאים את האב.

הוא סיפר להם, על ליל שבועות של אשתקד ועל ההבטחה שנתן לבנו. אחד הרופאים התקרב למיטתו של שרולי ופלט שריקת התפעלות. "בוי, אני נהנה ממך. אנחנו נעשה כל מאמץ לשחרר אותך הביתה עד החג. אבל זה לא תלוי בנו כמובן, אלא ב" האגודל הצביע כלפי השמים. "אתה מצדך תשתדל לשתף פעולה, ונקוה לטוב".

ארבעה שבועות היה שרולי מאושפז בבית החולים. מטופל כהלכה, זוכה לביקורים של בני משפחתו, חבריו ורבותיו, זוכה להרבה פינוק ואהבה. רק הנהגת הפוגעת לא באה לבקרו, כאמור.

בערב חג שבועות היה הרחוב כמרקחה. שרולי דורפר חזר הביתה. הוא היה גיבור היום כשיצא מהרכב ודידה בקושי בעזרת הליכון מתכת שהפך מיידית לאטרקציה. זו היתה פעם ראשונה שהשכנים ראו דבר כזה. ילד בן עשר הולך עם הליכון של סבתא!

שרולי היה מאושר. עיניו נצצו. הוא הוקף בעשרות בני משפחה, שכנים מכרים וחברים שבאו לחגוג אתו את שובו הביתה. הבית היה מקושט בכרזות צבעוניות "ברוך רופא חולים", בלונים גדולים, עוגות שוקולד ריחניות מעוטרות בסוכריות כסף שהרכיבו את המילים "חג שמח שרולי. רפואה שלמה".

באוויר ריחף גם ריחן הבלתי נמנע של חביתיות הגבינה, הבלניצ'ס האהובות ועוגות הגבינה למיניהן. שרולי עמד וספג את המראות והקולות. אך יותר מכל ריגשה אותו הסייעתא דשמיא לה זכה. בליל החג השתא יוכל ללכת לבית הכנסת וללמוד תורה כל הלילה...

*

עברו כמה שבועות נוספים. תהליך ההחלמה התקדם בקצב מהיר. שרולי כבר לא נזקק להליכון, הרגליים והידיים הפצועות החלימו כליל. הוא כבר שיחק עם חבריו וחזר לאיתנו מיום ליום. רק בכדור לא היה מסוגל לגעת. הטראומה עוד היתה צרובה בזכרונו.

בקיץ, כאשר הכל נוסעים להרי הקטסקילס אל ה'קונטרס' המפורסמים. היתה שם גם משפחת דורפר. מתוך מטעמה סידר למען הנהגת הדורסת מקום מיוחד ממנו תוכל לראות את שרולי ולהירגע. לראות איך הילד השתקם ויכול לרוץ ולקפוץ כמו כל ילד רגיל.

אבל היא שוב לא היתה מסוגלת לעשות את הצעד הזה. אפילו לראות את הילד מבלי שהוא יראה אותה, היה קשה ומעבר לכוחותיה. כמה ימים לפני כן נוכחה לראות באצילותה של משפחת דורפר. עת שהאבא דורפר רצה להגיש תביעת פיצויים על סכום מפולפל לחברת הביטוח שביטחה את השברולט הפוגעת. התברר כי יהודית בוקמן שלא היתה משופעת בפיננסים, לא ביטחה את הרכב כלל. הרב מדעברצין, הגאון רבי משה שטערן זצ"ל שאותו התייעץ האבא דורפר, הורה לו לא לתבוע את האשה לתביעת נזיקין. "בית המשפט ישית עליה הון רב, מאות אלפי דולרים, אותם תצטרך האומללה להוציא מארנקה הפרטי. כדאי לך לנהוג לפניך משורת הדין ולוותר לה".

והוא ויתר.

נפגעים רבים, קרבנות של תאונות דרכים, הפכו את התאונה למנוף כלכלי אדיר כאשר הגישו תביעות פיצויים על סכומים אגדיים, וזכו. משפחת דורפר ויתרה. מתוך התחשבות ורגישות אין קץ במצבה הדחוק של משפחת בוקמן.

יהודית בוקמן לא התאושה. הזכרון העיקר עליה וטרד את מנוחתה בימים ובעיקר בלילות. היא נרדפה על ידי סיטי

חריקת בלמים וזעקות מחרישות:

"סטופ, סטופ, את דורסת ילד!"

אמריקה חנקה אותה. כאן, על יבשת זו היא לקחה ילד מאושר ושמח והפכה אותו נכה לכל ימי חייו. נכון, הוא הבריא. רץ וקופץ ומשחק עם חבריו כרגיל. אבל מידי ספק לא תצא לעולם ועד. תמיד תחוש אשמה ותהיה רדופה על ידי הפחד שמא צדקו אותם רכלנים שכונתיים שידעו בידיעה ברורה, כי הילד נושא מום נסתר, תוצאה מאותה תאונה מצערת.

לאחר מחשבות ודיונים מעמיקים בינה לבין בעלה, החליטו בני הזוג לקום ולעשות מעשה.

לאחר חצי שנה של הפרק האמריקאי מספר 2 בתולדותיה, עשתה משפחת בוקמן שוב את דרכה לארץ ישראל, לפרק הארץ ישראלי מספר 2 שלה. הפעם בהחלטה נחושה להחזיק מעמד מול כל הקשיים, לשרוד ויהי מה.

*

שנה לאחר שחגג שרולי את בר המצוה, נסע לארץ ישראל ללמוד תורה בישיבה מפורסמת שבין כתליה צומחים בחורים למדנים ובקיאים בש"ס עם ראשונים. חמש שנים רצופות למד בשקידה ועשה חיל. עלה והתעלה עד שנעשה לאחד מבחירי הישיבה. בהגיעו לפרקו דברו בו נכבדות עם בת לאחת המשפחות המיוחסות, נכדה לאחד מגדולי הדור. בני משפחת הכלה ביררו על הבחור ושמעו עליו שבחים מפליגים. מישהו גם הזכיר אגב אורחא את התאונה שהיתה לשרולי בילדותו, אבל הענין חלף כיתוש מזמזם ליד אוזניהם של ההורים. זה היה לפני תשע שנים. הענין נראה זניח ושולי. לאחר כמה ימים הוכרז על השידוך. שרולי התארס.

בתקופה שבין האירוסין לחתונה, פגשה אם הכלה את אחד מחבריו של החתן, חבר ילדות שלו וקרוב משפחה שלה. שאלה אותו "ומה אתה אומר על החתן שלנו?"

החבר הליל וקילס את שרולי. תיארו כבחור יודע ש"ס, למדן מופלג, חריף מוח. בנשימה אחת הזכיר גם את התאונה הבלתי נשכחת שהיתה לשרולי כילד בן עשר.

"כן שמענו על כך", נפנפה המחוננת בידה כמי שמגרש זבוב טורדני. "הבנו שלא היה שם כלום. סתם תאונה קלה".

"תאונה קלה" פרץ החבר בצחוק, "שרולי כמעט היה בעולם האמת".

"מה אתה מדבר?" נרעשה אם הכלה. "מה ידוע לך".

"הרבה מאד, הרי הייתי חברו הטוב ביותר" התרגש החבר. הוא סיפר על הפגיעה הקשה של השברולט בשרולי ולא הסתיר גם את הרכילות שנעשתה נחלתה של השכונה כולה, כי שרולי הוא בעל מום שבסתר.

פניה של אם הכלה אבדו את צבען. לרגע היתה בטוחה שבתה נפלה בפח. הם קנו חתול בשק. בכוחות לא לה התגברה על סערת רוחה, סיפרה על כך לבעלה ושקלה יחד אתו מה עושים. ההורים, שהיו כאמור מן המשפחות המיוחסות והנכבדות בקרב הציבור, החליטו להשליך יהבם על הבורא יתברך, שלא זימן להם חתן בעל מום. שונה היה המצב אילו פגשו את קרוב המשפחה בימי הבריורים של טרום האירוסין, ושומעים ממנו את הסיפור, כי אז ספק רב אם השידוך היה נעשה...

*

ירושלים עיר הקודש. סיון תשנ"ו.

שרולי יצא מהיכל הישיבה לעת צהרים. בראשו מתעופפות להן שיירי סברות שלובנו ונצרפו בכור המצרף של ההגיון הישיבתי בשעת סדר א'. הוא לומד בכולל אברכים המצוי בין כתלי היכל ישיבה ידועה בירושלים. לא אחת חשב כיצד מנווטת יד ההשגחה את הברואים בעולם ומכוונת אותם למקומות שלא היו עולים על דעתם. למשל הוא, בן למשפחה חרדית מבורו-פארק, לא היה חולם לגור בירושלים בעוד אחיו הנשואים כולם גרים ליד בית ההורים בבורו פארק. אבל זה בדיוק מה שקרה. הוא התחתן עם בת למשפחה בירושלים, כבר נולדה לו בת בכורה, וכיון שעדיין לא נקנתה הדירה, הוא ואשתו והתינוקת מתגוררים בדירה שכורה בשכונה מרוחקת ממרכז העיר.

מונית עצרה על ידו. ממנה יצא חבר טוב, אחד הבחורים מתלמידי הישיבה. הבחור היה שקוע ראשו ורובו בפלא טכנולוגי הנתון בידי. אחד הדגמים הראשונים של מחשב כף-יד. עיניו היו נעוצות במסך הדיגיטלי, ומנסות לקרוא משהו באותיות קטנות.

שרולי חיך. "יצחקל, נעשית בן אדם חשוב. קנית לך מחשב אישי קטן וכבר לא נאה לך לומר שלום לידיד ותיק".

יצחקל הרים את עיניו. "שלום שרולי" חיך גם הוא. "לא קנית את המחשב הזה, מצאתי אותו במונית. הנהג אמר לי

שאינן לו ראש להתעסק עם השבת-אבידה ומזכה אותי במצוה. אני מנסה להבין מה כתוב כאן, אולי אוכל לזהות את בעל המחשב לפי התוכן. אבל הכל כתוב באנגלית ואני לא מכיר את השפה הזו".

"אם כך, תן לי לקרוא. הרי אני אמריקאי" הגיב שרולי. "אנגלית היא שפת האם שלי".

החבר מסר לו את המחשב הקטן. שרולי פלט קריאת התפעלות. זה היה מכשיר יקר מאוד שלא ראו דוגמתו בארץ. מיוצר על ידי אחת החברות המובילות, וכמוהו היה רק לאנשים חשובים מאוד, או לבעלי יכולת. עמד לראש במקום מוצל תחת ענפיו המוריקים של עץ רחב פאות וניגש לעבודה. הוא גייס את הידע האישי שלו והחל מריץ את המסכים בזה אחר זה. רשימת שמות לפי אותיות הא"ב האנגלית עלתה לפניו. בעל המחשב הכניס למאגר את שמות כל בני משפחתו. אשתו וילדיו, חברים, מכרים ידידים. הכל היה רשום. חוץ משמו של בעל המחשב עצמו.

שרולי למד מן הרשימות כמה דברים: ראשית שבעל המחשב האבוד, הוא כנראה רופא שיניים. רק רופא שיניים יציין ליד שמו של כל בן ובת, יחד עם כל פרטיהם האישיים של ילדיו, גם פרט מקצועי כמו מספר השיניים של הבן, ואיזה סוג טיפול עברה כל שן. שנית, בעל המחשב וכל בני משפחתו, הם יהודים חרדים כנראה ומתגוררים בלוס-אנג'לס.

כשהרשימה התארכה עד מאוד, אבל כל הכתובות הובילו עדיין ללוס-אנג'לס. לקח שרולי את המחשב הביתה, ושם תחת קורת גג מצלה ואחרי לגימת מים קרירים, ישב וניסה לפענח למי אבד המכשיר.

לאחר יגיעה ממושכת הצליח לגלות את שמו של בעל המחשב עצמו, כמו גם שתי כתובות של ידידים שלו בירושלים שהיו כלולים ברשימה בתוך המחשב. הוא טלפן אל הראשון והלה התנער מיד, "מדובר במכר ישן מאוד. אין לי שום קשר אתו כיום".

נסיון נוסף לשם השני. משפחה בשכונת סנהדריה המורחבת בירושלים. אשה הרימה את השפופרת. הוא שאל אם הם מכירים רופא שיניים מלוס-אנג'לס בשם זה זה.

"מכירים מצוין, הוא ביקר אתמול אצלנו בבית" ענתה.

"והיכן הוא עכשיו?"

"נסע לצפון הארץ".

"הוא איבד מחשב קטן ויקר מאוד. אם אתן לכם את המחשב תוכלו לדאוג שיגיע אליו?"

"מצוין" ענתה האשה, "הוא אמור להיות אורחנו בחג השבועות, כדאי שתביא לנו את האבדה מחר בערב החג".

התינוקת על זרועותיו של שרולי פרצה ביבבה של רעב הישר לתוך הטלפון. שרולי התנצל "אני צריך לחמם את הדייסה לבתי התינוקת". ומיהר לסיים את השיחה.

הוא נשם לרווחה. יגעת ומצאת – מצות השבת אבדה קיימת!

*

למחרת בשעת לפני צהרים נסע שרולי לשכונת סנהדריה המורחבת להשיב את האבדה. ללא קושי גילה את הכתובת. הוא טיפס לקומה השניה.

על הדלת היתה דבוקה מראה קטנה, ועליה באותיות לבנות מעוצבות המילים "משפחת בוקמן".

השם העלה בו זכרון ישן ועמום. מנין הוא זוכר את השם בוקמן?

אשה בשנות הארבעים פתחה את הדלת. ניחוחות מתוקים של בלינצ'ס מיטגנים במחבת התאבכו בחלל הדירה ודלפו לחדר המדרגות, מגרים את נחיריו. מסר את המחשב היקר והסביר בחיוך נעים כיצד עלה בידו לאתר את שם בעל האבדה לפי תוכן הקבצים.

"ואיך אתה שולט באנגלית טובה כל כך?" התענינה בעלת הבית.

"אני אמריקאי מלידה". הסביר, "יליד שכונת בורו-פארק".

"איך אמרת, השם שלך".

"דורפר".

היא עפעפה פתאום. השתתקה לרגע ושאלה בקול שקט ומבוהל קמעא.

"יש לך קרבת משפחה עם שרולי דורפר מבורו-פארק? הילד שנפגע בתאונת הדרכים 'היא' לפני 12 שנים?"

הוא חייך במלוא פיו. "בודאי, זה אני בעצמי, היום לפני 12 שנים חזרתי הביתה מבית החולים מיימונידיס".

מה קרה לה. היא נראית כאילו עומדת להתעלף. פניה החווירו בן שניה. עיניה בולטות.

12 שנים ארוכות היא נרדפת על ידי סיוטי הלילה שלה. מצפונה מלקה אותה ללא הרף. ישנו ילד אחד בבורו-פארק, כיום הוא בעצם בחור מבוגר שלא מצליח למצוא בת זוג, כיון שכולם יודעים עליו שהוא נכה גמור, את אימללת את חייו ועשית ממנו 'קיייליקער'.

ובכן, הוא לא נמצא בבורו-פארק. הוא חי ופועל כאן בירושלים עיר הקודש. הוא איננו בחור מבוגר ונכה, אלא אברך צעיר וחסון, גבה קומה ובריא לגמרי.

ומעל הכל. אותו בכי של תינוקת ברקע בשיחת הטלפון של ליל אמש. "סליחה, עלי להאכיל את בתי התינוקת" התנגן הזכרון בראשה כצליל פעמונים ענוג.

כל חששותיה ופחדיה הכמוסים של כל השנים, והיו הרבה כאלה, התפוגגו כבמטה קסמים.

תודה לך אלוקים שאתה מסובב את העולם בחכמה נפלאה כזאת. יהודית בוקמן מברוקלין נקלעת שלא באשמתה לתאונה כדי להתנתק סופית מהגולה, ולגור תחת כנפי צל השכינה בארצנו הקדושה. רופא שיניים יהודי מלוס-אנג'לס שוכח מחשב יקר במונית, מזכה יהודי במצות השבת אבידה, כדי להשיב ליהודית בוקמן את שלוות הנפש האבודה שלה ולרפא את הפצע שבלבבה. בורא עולם הביא אותו אליה כדי שתוכל לראות במו עיניה את הילד בו חבטה במלוא העוצמה של שלדת השברולט הכבדה שלה לפני 12 שנה, ולהוכיח כי ה' רופא חולים, מזמן ריפא את שרולי, רפואה שלמה. עשה אותו אבא בריא לילדה. ה' גם הראה לה בחוש שהיא יכולה להירגע ואין צורך להאמין לרכלנים. הם באמת אינם יודעים מה הם סחים!

שרולי ירד את המדרגות בשקט. מותיר אחריו את האשה פעורת פה ודמעות בעיניה. פתאום נזכר מהיכן הוא מכיר את השם בוקמן. לפי כל חוקי ההסתברות, זאת היא הנהגת שפגעה בו לפני 12 שנים וחודש. יהודיה תמימה וטובה שנקלעה בשוגג גמור למצב מעיק.

לא עמד לה הכוח לבוא ולראות אותו כל השנים האלו. רדופת בלהה היתה. אבל בורא עולם הרחמן, אינו משאיר מעגלים לא סגורים. יש נפש סובלת בירושלים. הוגדשה סאת סבלה. והוא משגר את שרולי לפתח ביתה כדי להוכיח לה שהכל הסתדר והפצע בלבה יכול להגליד סוף סוף.

משחק המסירות של שני האחים בבורו-פארק הגיע אל קצו. הכדור עשה הקפה מלאה וסגר מעגל בן 12 שנים.

(תודה מיוחדת לידידי הטוב, "שרולי דורפר" עצמו שישב בביתי וסיפר לי את כל המעשה. לבקשתו טשטשתי כל פרט מזהה. כיום הוא אברך תלמיד חכם מופלג ובעל משפחה ענפה בירושלים ת"ו).

הגיליון מוקדש לעילוי נשמת הרה"ח שליח ציבור באמונה למעלה מיובל שנים.

מוה"ר שמואל בהרה"ח רבי אברהם מרדכי קלירס זצ"ל.

התודה והברכה לכל אלו שמסייעים להצלחת הגיליון!!! hanoch90@gmail.com

חנוך חיים וינשטוק נ"י 050-414-2587